

EDUSJA

Wydawnictwo Młoda Polska

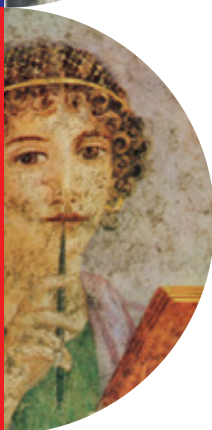
TYGODNIK

Nr. 8 27.10.2014 r.

LITERATURA

SZTUKA PISANIA

GRAMATYKA

HISTORIA

WOS

Renesans cz.1

Nr 8

Lektura

„Romeo i Julia”

RENESANS – MAPA MYŚLI

- Włochy – XIV–początek XVI wieku
- Europa na północy – XV-XVI wiek
- Polska – XVI wiek

Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce
Terencjusz

DWA GŁÓWNE NURTY EPOKI

HUMANIZM

- człowiek w centrum
- strój, pieniądze, sława
- myśl o życiu doczesnym

REFORMACJA

- osłabienie władzy Kościoła
- wzrost silnych państw
- rozwój języków narodowych
- wojny religijne

TE WYDARZENIA ZMIENIŁY ŚWIAT:

- ok. 1450 – Gutenberg wynalazł druk.
- 1492 – Kolumb odkrył Amerykę.
- 1517 – Marcin Luter wystąpił w Wittenberdze, rozpoczął reformację.
- 1543 – przewrót kopernikański; zostaje wydane dzieło Kopernika *O obrotach sfer niebieskich*. To odkrycie kosmosu na nowo. Według Kopernika to Ziemia kręci się wokół Słońca – prawdą jest układ heliocentryczny.

IMPULSY NOWEJ EPOKI

- Druk
- Odkrycia geograficzne
- Reformacja: osłabienie władzy Kościoła
- Wzrost potęgi państw
- Wzrost zamożności ludzi

NOWE IDEALEY

- Humanizm
- Antropocentryzm
- Życie doczesne, sława
- Patriotyzm

GATUNKI UPRAWIANE W RENESANSIE

Rodowód antyczny

- pieśni
- treny
- fraszki
- tragedia
- sielanki
- dialog

Rodowód średniowieczny

- sonet
- kronika
- misterium
- kazanie

Nowe gatunki literackie i ich twórcy:

- sonet (Petrarka)
- nowela (Boccaccio)
- esej (Montaigne)
- tragedia szekspirowska (Shakespeare)

WIELCY PODRÓŻNICY

- Krzysztof Kolumb
- Vasco da Gama
- Vasco Balboa
- Amerigo Vespucci

WIELCY MALARZE

- Leonardo da Vinci
- Michał Anioł
- Sandro Botticelli
- Hieronim Bosch
- Rafael Santi
- Pieter Bruegel
- Tycjan
- Donato Bramante
- El Greco

WIELCY PISARZE

- Dante Alighieri
- William Szekspir
- François Rabelais
- Giovanni Boccaccio
- Ludovico Ariosto
- Torquato Tasso

WIELCY MYŚLICIELE

- Michel de Montaigne
- Tomasz Morus
- Niccolò Machiavelli
- Erazm z Rotterdamu

WIELCY REFORMATORY RELIGII

- Marcin Luter
- Jan Kalwin
- Jan Hus

WIELKIE DZIEŁA

- Makbet
- Boska komedia
- Dekameron
- Księżę
- Jerozolima wyzwolona
- Orland szalony

XIV W.

- Boccaccio
- Dante
- Petrarka

XV W.

- 1450 – Gutenberg wynalazł druk
- 1453 – upadek Konstantynopola
- 1492 – Kolumb odkrył Amerykę
- van Eyck
- van der Weyden
- Botticelli
- da Vinci

XVI W.

- 1517 – wystąpienie Lutra
- 1531 – Henryk VIII wprowadza anglikanizm
- 1512 – odkrycie Pacyfiku
- 1519 – wyprawa Magellana
- 1536 – wystąpienie Kalwina
- 1545-1563 – sobór trydencki
- 1577 – noc św. Bartłomieja
- Bramante
- Michał Anioł
- Tycjan
- Bruegel
- El Greco
- Erazm z Rotterdamu
- Morus
- Ronsard
- Rabelais
- Montaigne
- Tasso

XVII W.

- 1603 – śmierć królowej Elżbiety
- epidemia dżumy w Londynie
- we Włoszech – już barok
- Szekspir
- Calderon
- Cervantes

WŁOCHY

- Kolebka renesansu. Włosi startują pierwsi, jeszcze w XIV w.
- Tu działa: Dante, Boccaccio, Petrarka, Machiavelli, Lodowico Ariosto.
- Malarze: Leonardo da Vinci, Rafael, Michał Anioł.
- Kwitną miasta: Florencja, Rzym, Padwa, Wenecja.
- Ważne ośrodki naukowe: uniwersytety w Bolonii, Padwie, Rzymie, Florencji i Pizie.

FRANCJA

- Ośrodkiem jest Paryż i dwór królewski. Niestety, tu będzie miała miejsce straszna noc św. Bartłomieja – mord wyznawców kalwinizmu z rozkazu Katarzyny Medycejskiej.
- Piszą
- Michał Montaigne – autor *Essais* (Próby – pierwsze eseje),
- Rabelais – twórca *Gargantui i Pantagruela* (ludowa kultura śmiechu)
- Pierre Ronsard – poeta, twórca grupy poetyckiej Plejady.

HOLANDIA

- Tu działa Erazm z Rotterdamu, jeden z czołowych myślicieli epoki. Autor słynnej *Pochwały głupoty*, rzecznik irenizmu – czyli przeciwnik kłótni, waśni i wojen.

ANGLIA

- Od czasów Henryka VIII mamy anglikanizm – król jest głową Kościoła.
- Od połowy wieku XVI – epoka elżbietańska, czyli czasy panującej królowej Elżbiety I, córki Henryka VIII. Londyn największym miastem Europy i najważniejszym światowym portem. Tu powstaje pierwszy angielski teatr stały – *The Globe*.
- Tu tworzy i wystawia sztuki William Szekspir.
- Inni ważni pisarze:
 - Christopher Marlowe (pierwszy, długo przed Goethem pisze dzieje Fausta),
 - Tomasz Morus pisze *Utopię*.
- Ośrodkami myśli są uniwersytety w Cambridge i Oksfordzie.

PORTUGALIA

- Stąd wyrusza na podbój świata Kolumb – chce znaleźć krótszą drogę do Indii. Znajdzie – nowy kontynent – Amerykę.

NIEMCY

- Tu w 1450 r. Gutenberg zakłada pierwszą drukarnię. To w Niemczech tworzą mistrzowie: Dürer, Bosch. Źródło reformacji. Tu Marcin Luter przybija na drzwiach kościoła 95 tez ulepszenia Kościoła i zaczyna nieodwracalny ruch reformatorski.

POLSKA

- Renesansowa Polska jest mocarstwem europejskim.
- Stolica: Kraków Jagiellonów. Tu rozwija się prężnie Akademia Krakowska.
- Kopernik ogłasza w 1543 r. rewolucyjne dzieło *O obrotach sfer niebieskich*.
- Tworzy pierwszy wieszcz – Jan Kochanowski,
- Działa Towarzystwo Nadwiślańskie skupiające pisarzy epoki.
- Rzeźbi Wit Stwos.
- Do reform nawołuje Andrzej Frycz-Modrzewski.

POJĘCIA OKREŚLAJĄCE EPOKĘ

- Humanizm – prąd filozoficzny kierujący uwagę myśli ludzkiej na osobę i sprawy człowieka.
- Antropocentryzm – poglądy stawiające w centrum zainteresowania człowieka.
- Reformacja – wielki ruch religijny skierowany przeciw Kościołowi katolickiemu, w jego efekcie powstały nowe odłamy religijne, a także ruch kontrreformacji.
- Harmonia – renesansowe dążenie do umiaru i równowagi w życiu i postrzeganiu świata, w komponowaniu sztuki i w filozofii.
- Mecenat – zjawisko opieki możnych nad utalentowanymi i biednymi artystami.

NOWE ROLE CZŁOWIEKA

W renesansie pojawiają się nowe modele ludzkich postaw:

- Zdobywca – konkwistador, nieustraszony podróżnik (często awanturnik).
- Renesansowy umysł – erudyta, wykształcony, wszechstronnie uczony i artysta, utalentowany w wielu dziedzinach.
- Dworzanin – obyty, wykształcony bywalec lub mieszkaniec dworów królewskich lub magnackich.
- Kupiec, operatywny przedsiębiorca, człowiek interesu, bankier.
- Mecenat – bogaty znawca i smakosz sztuki sprawujący pieczę nad utalentowanymi artystami.
- Patriotą, człowiek miłujący swój kraj, gotów za niego walczyć i zginąć.

Uwaga! Są to postawy nowe wobec znanych ze średniowiecza: rycerza, ascety, anonimowego twórcy.

GŁÓWNE CECHY ŚREDNIOWIECZA I RENESANSU

ŚREDNIOWIECZE

- teocentryzm (Bóg w centrum)
- uniwersalizm (jednolitość) Europy
- łacina
- anonimowość twórców
- ideał ubóstwa

RENESANS

- antropocentryzm (człowiek w centrum)
- rozwój potężnych państw
- języki narodowe
- sława wielkich mistrzów
- wartość pieniądza

WAŻNE POSTACIE EPOKI

→ KRZYSZTOF KOLUMB – ŻEGLARZ, ODKRYWCA

Wyruszył w poszukiwaniu drogi morskiej do Indii, a odkrył Amerykę – zmienił tym samym mapy i historię świata. W pierwszej chwili nie doceniono tego odkrycia – nie przyniosło początkowo specjalnych zysków. Dopiero z czasem okazało się, że w Ameryce można jednak znaleźć wielkie bogactwa, nowe ziemie, potem nie tylko egzotyczne przyprawy – ale niewolników – siłę roboczą. Kolumb zapoczątkował serię odkryć geograficznych – co zmieniło gospodarkę Europy, filozofię ludzi, otworzyło drogę do kolonializmu.

→ FERDYNAND MAGELLAN – PIERWSZA PODRÓŻ DO KOŁA ŚWIATA

Wymyślił, że płynąc w stronę Ameryki, opłynię ją i w ten sposób dotrze jednak do Indii. Nie do czekał końca podróży, ale wyprawa dookoła świata zakończyła się sukcesem i dowiodła też, że... Ziemia jest okrągła.

→ JAN GUTENBERG – DRUKARZ

Wynalazł druk i zmienił oblicze świata. Dokonał prawdziwej rewolucji – wynalazł ruchome czcionki wielokrotnego użytku. Tak zaczęła się era Gutenberga. Pierwszym dziełem drukarza była *Biblia*, potem – nadszedł czas książki, można było szybko rozpowszechniać informacje. Wszystko, co stało się później w historii Europy – reformacja, rozwój nauk, popularyzacja czytania, inne spojrzenie ludzi na świat – określił druk. Sam Gutenberg popadł w kłopoty finansowe i umarł w biedzie.

→ MIKOŁAJ KOPERNIK ZMIENIŁ OBRAZ KOSMOSU

Wstrzymał słońce, ruszył ziemię.

Dowiodł, że to nie Słońce krąży wokół Ziemi, lecz Ziemia wokół Słońca. Jest w związku z tym twórcą systemu heliocentrycznego (układ planet ze Słońcem w centrum). Rok **1453** – data ogłoszenia dzieła *O obrotach sfer niebieskich*.

→ DANTE ALIGHIERI – ZMIENIŁ LITERATURĘ

Był prekursorem renesansu i to we Włoszech, gdzie i tak myśl odrodzenia zakwitła najwcześniej. Stąd kłopot z Dantem – czy jeszcze jest średniowieczny, czy już renesansowy? Żył na przełomie XIII i XIV wieku (1265–1321), urodził się we Florencji i mieszkał w niej, dopóki nie wygnały go stamtąd polityczne wichury.

Dotąd pisano po łacinie. Dante pierwszy sięgnął po swój język narodowy i napisał po włosku wielkie renesansowe dzieło pt. *Boska Komedia*. W swoim dziele u szczytu wartości i struktury wszechświata umieścił Boga – więc zaprezentował teocentryzm. Wszystko jak w średniowieczu... A jednak jest Dante zwiastunem renesansu. To człowiek jest głównym bohaterem dzieła. Bohaterem uczynił siebie – wędrującego po piekle, czyśćcu i raju, gdzie przewodnikami byli Wergiliusz i ukochana Beatrycze. Dante stał się wzorem dla innych twórców – zaczęli pisać w swoich językach i tak zrodziły się literatury narodowe.

→ MICHAŁ ANIOŁ – ZMIENIŁ OBLICZE SZTUKI

Genialny rzeźbiarz i malarz, jedno z najważniejszych nazwisk renesansowej sztuki. Twórca fresków w Kaplicy Sykstyńskiej, znanych rzeźb (*Mojżesz*, *Dawid*) – ukazujących ciało ludzkie o doskonałych proporcjach. Jego dłuta są także słynne rzeźby Matki Boskiej ze zmarłym Chrystusem na rękach, zwane pietami.

→ LEONARDO DA VINCI – CZŁOWIEK RENESANSU

Wzór renesansowego umysłu. Człowiek – symbol epoki, wszechstronny geniusz. Ten malarz i rzeźbiarz interesował się także matematyką, mechaniką, inżynierią – projektował maszyny latające, to on wymyślił ideę helikoptera i wynalazł śmigło. Zajmował się także medycyną, filozofią, poezją i teorią sztuki. Jeden z jego obrazów, Mona Lisa (La Gioconda), uchodzi za najsłynniejsze płótno świata. Specjaliści za najwybitniejsze jego dzieło uważają słynny fresk Ostatnia wieczerza.

→ HENRYK VIII – WŁADCA

Monarcha angielski, który zmienił religię swojego kraju na anglikanizm. Miał aż sześć żon – słynny romans z Anną Boleyn przyczynił się do reformacji religijnej i zerwania z papieżem – i z tym

najczęściej się go kojarzy. Tymczasem król – z pewnością dyskusyjna osobowość – był też przykładem władcy renesansowego. Wzmocnił tron i odrębność narodową, do tego miał artystyczną duszę – pisał muzykę i wiersze. Był wykształcony, znał łacinę i grekę. Jego córka – Elżbieta – będzie jedną z najważniejszych władczyń Anglii.

→ ELŻBIETA I – KRÓLOWA

Córka Henryka VIII, od jej imienia epokę nazwano elżbietańską. Elżbieta I panowała bardzo długo i okres ten uchodzi za złoty wiek angielskiej kultury. Królowa wspierała jej rozwój, sponzorowała teatry i poetów. Londyn był wówczas największym miastem Europy, na jej czasy przypada rozwój teatru i twórczość Szekspira. Rządziła mądrze i sprawiedliwie. Uważano ją za bardzo piękną monarchinię – uroda i wdzięk pomagały jej w polityce, ale nigdy nie wyszła za mąż.

→ MICHAŁ MONTAIGNE

Renesansowy myśliciel, Francuz. Był sceptykiem, nie ufał nauce. Był jednak człowiekiem renesansu:

- głosił renesansowe wartości: harmonię, umiar, uporządkowanie, pokój,
- żył zgodnie z takimi ideałami – w spokoju i dostatku wśród książ i przyjaciół,
- głosił tolerancję w dziedzinie religii, obyczajów i polityki.

→ MARCIN LUTER – REFORMATÓR

Rozbił jedność religijną Europy. Podniósł bunt przeciw praktykom Watykanu. Żył i działał w Wittenberdze – tu przybił na drzwiach katedry swoje tezy przeciwko odpustom. Przeciwnicy Kościoła podchwycili jego manifest – wydrukowany uprzednio w znacznej liczbie egzemplarzy druk bardzo wspomógł reformację. Papież rzucił klątwę na Lutra i zagroził stosem. Wsparł go opieką książę saski. Na jego dworze reformator przetłumaczył *Biblię* na niemiecki. Wśród innowacji Lutra były następujące: teraz władcy mianowali pastorów, odrzucono kult świętych i Matki Boskiej (zaniechano ich przedstawień w sztuce), z sakramentów utrzymano tylko chrzest i komunię świętą, a mszę odprawiano w języku ojczystym. Wreszcie – pozwolono duchownym zawierać śluby.

Konsekwencje jego czynu okazały się rewolucyjne – powstały nowe religie, wybuchały wojny religijne, papież przestał być dominującą władzą, wzmocniły się państwa i poczucie tożsamości narodowej. Pękła jedność Europy średniowiecznej.

→ JAN KALWIN – TWÓRCA KALWINIZMU

Stworzył jedno z wyznań protestanckich, zakładające surowe reguły w życiu: pochwałę pracy i skromność, potępienie rozrywek i luksusów. Tak jak Luter odrzucał tradycyjne interpretacje *Biblii* – popierał małżeństwa księży i nabożeństwa w językach narodowych. Ponadto głosił wiarę w predestynację (przeznaczenie człowieka) i nie uznawał obecności Chrystusa w eucharystycznym chlebie i winie. Wyznawców kalwinizmu nazywano też hugenotami, walki z nimi przybrały formę krwawych wojen religijnych. 23/24 sierpnia 1572 – słynna noc św. Bartłomieja we Francji (rzeź hugenotów w Paryżu).

→ MIKOŁAJ REJ Z NAGŁOWIC

Znał łacinę, ale pisał tylko w języku narodowym. Łączył w sobie duszę artysty i polityka. Był popularny wśród polskiej szlachty, którą z powodzeniem reprezentował na sejmikach. Większość życia spędził na wsi, wiodąc żywot szlachcica - ziemianina. Pozostawił po sobie kazania, dialogi, fraszki, poematy. Swoimi tekstami bawił i wychowywał.

→ JAN KOCHANOWSKI – ZMIENIŁ LITERATURĘ POLSKĄ

Pierwszy prawdziwie wielki wieszcz polskiej literatury. Tworzył po polsku, choć był wykształcony i łaciną posługiwał się równie znakomicie. Właściwie od niego rozpoczyna się polska literatura – późniejsi poeci będą powracać do wzorca Jana z Czarnolasu.

→ WILLIAM SZEKSPIR – DRAMATURG

Twórca, który epokę renesansu w literaturze zamyka – tworzy na przełomie renesansu i baroku. Żył za panowania królowej Elżbiety I. Najpierw był aktorem, a później szefem trupy teatralnej, dla której pisał swoje dzieła. Jest autorem *Hamleta*, *Makbeta*. Już w trakcie życia zaznał sporej sławy. Dla potomnych pozostał największym dramaturgiem, autorem tragedii ponadczasowych, poruszających uniwersalną problematykę – władzy, miłości, zbrodni. Wiek dojrzały upłynął mu w Londynie, za młodu i na starość mieszkał w Stratford.

RENEANSOWA EUROPA

TYM RAZEM WSZYSTKO ZACZĘŁO SIĘ WE WŁOSZECH. KIEDY W EUROPIE PÓŁNOCNEJ JESZCZE WZNOSZONO GOTYCKIE KATEDRY, JESZCZE DOMINOWAŁ IDEAŁ RYCERZA – W ITALII LUDZIE ZACZĘLI INACZEJ MYŚLEĆ. ZDOBYWCA, BOGATY KUPIEC, ARTYSTA I GENIUSZ – OTO NOWI IDOLE EPOKI. ZAISTNIAŁA POTRZEBA FILOZOFII POCHWAŁAJĄCEJ INNE SPOJRZENIE NA ŻYCIE. SŁOWO KLUCZ TO HUMANIZM. SIĘGNIĘTO PO IDEAŁY ANTYKU – DLATEGO WŁAŚNIE MAMY RENESANS. RENESANS ZNACZY ODRODZENIE – STAROŻYTNEJ MYŚLI, POCHWAŁY ROZUMU I CZŁOWIEKA

- Początek renesansu to**
- odkrycia geograficzne
 - kształtowanie się silnych państw
 - wynalezienie druku
 - reformacja

HASŁO EPOKI:

Homo sum, et nihil humanum a me alienum esse puto.

Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce
Terencjusz

Granice czasowe:

- Włochy – XIV–XVI wiek
- Europa Północna – koniec XV wieku – koniec XVI wieku
- Polska wiek XVI – lata 30. XVII wieku

Początek renesansu

- **1450** – odkrycie druku przez Johanna Gutenberga
- **1453** – upadek Konstantynopola
- **1492** – odkrycie Ameryki przez Krzysztofa Kolumba

Te wydarzenia zmieniły świat:

- **ok. 1450** – Gutenberg wynalazł druk.
- **1492** – Kolumb odkrył Amerykę.
- **1517** – Marcin Luter wystąpił w Wittenberdze, rozpoczął reformację.
- **1543** – przewrót kopernikański; zostaje wydane dzieło Kopernika *O obrotach sfer niebieskich*. To odkrycie kosmosu na nowo. Według Kopernika to Ziemia kręci się wokół Słońca – prawdą jest układ heliocentryczny.

SKĄD TAKA ZMIANA?

Dlaczego nagle ludzie zapragnęli cieszyć się życiem, być przedsiębiorcami i uznawać, że człowiek to wielka wartość? Przyczyn złożyło się kilka:

- ➔ Po „tańcu czarnej śmierci” w Europie, w XIV wieku (zaraza zdziesiątkowała ludność), ci, którzy przeżyli, cenili sobie życie, poza tym pozostali spadkobiercami majątków. Wiek XV we Włoszech to już czas renesansu, ożywienia gospodarczego, nowej wiary w życie doczesne.
- ➔ Zbudowano wreszcie nowoczesny statek, duży, sterowny, nadający się do dalekich wypraw – karawelę. Było to w wieku XV w Portugalii. Karawela oznaczała początek odkryć geograficznych, a odkrywanie nowych lądów – to zmiana sposobu myślenia i bogactwo. Na co bogatym, ciekawym świata ludziom pokuta i asceza?
- ➔ Rozpowszechnił się druk. Oznaczało to szybki obieg informacji, wiarę w słowo pisane (a nie np. w pamięć starszych ludzi), drukowano mapy, co też wpłynęło na żeglugę. Wydrukowano tezy głoszone przez Marcina Lutra – to wspomogło reformację. Druk rozpowszechniał nowe ideały, wartość młodości, humanizm, przyczynił się do popularyzacji mody i sztuki. Najlepiej być młodym, pięknym i bogatym. I mieć ideologię, która pozwala z tego korzystać.
- ➔ Rozwój reformacji spowodował powstanie nowych odłamów religijnych, *Biblię* tłumaczono na języki narodowe i można ją różnie interpretować. Reformacja sprzyjała rozwojowi języków narodowych, tworzeniu się silnych, odrębnych państw – niezależnych od Rzymu. To podobało się narodom i ich władcom. Nie podobało się Rzymowi i jego zwolennikom, dlatego wiek XVI to także wiek wojen religijnych.

JESTEŚMY W NOWEJ EPOCE!

PORÓWNAJ CECHY EPOK

W ŚREDNIOWIECZU	W RENESANSIE
• Teocentryzm (Bóg ośrodkiem myśli) życie przysze najwyższą wartością.	• Antropocentryzm, humanizm (człowiek ośrodkiem zainteresowań) życie ziemskie w centrum zainteresowania.
• Polityczny uniwersalizm Europy – jeden język, jedna religia i władza duchowna (próba stworzenia cesarstwa).	• Wzrost potęgi odrębnych państw i języków narodowych.
• Dominacja władzy papieskiej i religii katolickiej.	• Reformacja : nowe odłamy religijne nieuznające władzy papieża.
• Dominacja łaciny.	• Rozwój języków i literatury narodowej.
• Miłość dworska i platoniczna.	• Zmysłowa, erotyczna.
• Jak wyprawa – to krzyżowa.	• Podróże, zamorskie odkrycia.
• Ideał człowieka – rycerz.	• Zdobywca, przedsiębiorca, kupiec.
• Twórcy anonimowi, ideał skromności (rękopisy).	• Ideał artysty, uczonego, umiłowanie sław, szacunek dla mistrzów, kult umysłu renesansowego (druk).
• Ideał ubóstwa i ascezy (bądź ubogi, skromny, myśl o śmierci!).	• Wzrost wartości pieniądza, handlu, wartości materialnych. (Ciesz się życiem!)
• Architektura sakralna – gotyk.	• Rozbudowa miast, przepych siedzib prywatnych.
• Pareneza – ideał władcy, świętego, rycerza.	• Nowe wzorce – dworzanin, uczony, zdobywca świata.

Epoka geniuszy

Renesans wprowadza coś, co doskonale znamy:

- hołd dla sławy,
- stanowisko idola,
- człowieka popularnego i wielbionego przez społeczeństwo.

Prekursorzy renesansu

nazywani są we Włoszech Wielką Trójcą. Mówi się o nich, że wspólnie przyczynili się do powstania włoskiego języka literackiego:

- **Dante Alighieri** żył w latach 1265-1321 (część badaczy uznaje *Boską Komedię* za dzieło późnego średniowiecza lub pomost między epokami)
- **Francesco Petrarka** żył w latach 1304-1374 (XIV wiek!)
- **Giovanni Boccaccio** żył w latach 1313-1375 (XIV wiek)

CO SIĘ ZDARZYŁO? 4 IMPULSY „NOWEGO”

ODKRYCIA GEOGRAFICZNE	DRUK – POWSTANIE I ROZWÓJ	REFORMACJA	ODRODZENIE IDEAŁÓW ANTYCZNYCH
• Zmieniają obraz świata. • Kreują nowy typ człowieka – odkrywcę, zdobywcę świata. • Wpływają na rozwój gospodarczy Europy i wzrost dobrobytu. • Zmieniają obyczaje mieszkańców Europy.	• Zmienił światopogląd ludzi, ich sposób myślenia. • Przyspieszył rozpowszechnianie się nowej myśli humanistycznej, ekonomicznej, religijnej.	• Zmienia oblicze wyznaniowe Europy: – złamanie hegemonii Watykanu – rozbięcie jednolitości religijnej Europy – wojny religijne	• Zmienia światopogląd ludzi: • człowiek w centrum • pochwała nauki i myśli ludzkiej • wskrzeszenie ideałów antyku
TO OZNACZA:	TO OZNACZA:	TO OZNACZA:	TO OZNACZA:
NOWE INFORMACJE O GEOGRAFII ZIEMI	SZYBSZY OBIEG INFORMACJI	POWSTANIE NOWYCH RELIGII	USYTUOWANIE CZŁOWIEKA W CENTRUM ZAINTERESOWANIA
ROZWÓJ HANDLU	UPADEK AUTORYTETU PAMIĘCI I STARSZEŃSTWA	ROZBICIE JEDNOLITOŚCI EUROPY, SPOWODOWANEJ JEDNĄ RELIGIĄ I JEDNYM JĘZYKIEM	POWRÓT DO ANTYCZNYCH IDEAŁÓW W SZTUCE
NOWĄ SIŁĘ ROBOCZĄ	WIĘKSZĄ LICZBĘ KSIĄŻEK	POWSTAWANIE SILNYCH PAŃSTW	TŁUMACZENIE STAROŻYTNYCH DZIEŁ
DOCHODY Z HANDLU, BOGACENIE SIĘ LUDZI	ROZPOWSZECHNIANIE ZAŁOŻEŃ HUMANIZMU	KARIERA JĘZYKÓW NARODOWYCH	ODRODZENIE ANTYCZNYCH IDEAŁÓW: CNOTY, SŁAWY, FILOZOFII (EPIKUREIZM I STOICYZM)
ROZWÓJ BANKÓW		WOJNY RELIGIJNE	

Proporcje ciała ludzkiego według Leonarda da Vinci

I. HUMANIZM

Prąd myślowy, który stał się modny i ważny w renesansie, określił kulturę tej epoki. Główną cechą humanizmu – którego nazwa wywodzi się od łacińskiego słowa *homo* (człowiek) – jest **antropocentryzm**, czyli skupienie zainteresowań filozoficznych na człowieku i uczynienie go wartością nadrzędną wobec wszystkich innych w świecie. Polegał na rozpropagowaniu ideałów starożytności, głoszących kult indywidualności, wartość człowieka, wagę ludzkiej myśli. Według tej filozofii człowiek jest istotą wolną, godną i twórczą. Ogólnie dziś humanizmem nazywa się poglądy pochwalające czyny ludzkie, cywilizację i samego człowieka jako szczególną wartość.

• KULT WYKSZTAŁCENIA

Humanisci uważali edukację za jedną z najważniejszych wartości. Liczyły się dla nich odczytanie, znajomość języków, znajomość sztuki i obyczajów w różnych krajach. Istotnym elementem edukacji były podróże. Przede wszystkim do Włoch i Francji. Znakiem tego trendu jest rozwój i wzrost rangi uczelni wyższych. Ośrodki umysłowe Europy to Bolognia, Padwa, Sorbona, także Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Wielkie osobowości epoki, na przykład Kochanowski w Polsce czy Tomasz Morus z Anglii – to ludzie wszechstronnie wykształceni. Zwiąż z tym termin: umysł renesansowy – czyli wszechstronny, biegły w naukach ścisłych i obeznany z kulturą starożytną, artysta, a zarazem wynalazca. Przykładem Leonardo da Vinci.

• ZAINTERESOWANIE STAROŻYTNOŚCIĄ GRECKO-RZYMSKĄ

Renesans znaczy odrodzenie. Chodzi o wartości i dorobek antyku. To w tradycji grecko-rzymskiej doszukiwali się humaniści prawd na temat świata, człowieka i piękna. Antyczne wzory artystyczne uważali za doskonałe, niedościgłe – próbowali im jednak dorównać na wszelkie możliwe sposoby.

• KULT PIĘKNA

W światopoglądzie humanistycznym piękno zajmowało szczególne miejsce. Było najbardziej godną uwagę cechą świata. Jednocześnie zaś jego tworzenie uznawano za prawdziwie godne zadanie. Piękno rozumieli humaniści zgodnie z wyobrażeniami antycznymi. Na formułowane przez nich oceny estetyczne miały wpływ takie kryteria, jak ład, umiar, harmonia formy i treści, kunszt artystyczny.

II. ODKRYCIA GEOGRAFICZNE

Wyjście poza granice swojego kraju i penetracja nowych obszarów wpłynęły na zmianę ludzkiego myślenia. Zetknięcie się z obcymi cywilizacjami jasno pokazywało, że istnieją inne sposoby życia, że europejska myśl nie jest jedyna i że obyczaje Europy są względne. Poza tym wyprawy pociągały za sobą kolonizację nowych terytoriów – ta zaś rywalizacja państw. Wyprawy przynosiły dochody, zwożono kruszec i egzotyczne towary, rozwijał się handel – a to znów dawało dochody. Ludzie zapragnęli mieć pożytek ze swojego bogactwa – zapragnęli przepychu strojów i pałaców, mogli finansować artystów, mogli inwestować. Potrzebowali więc ideologii nie ascetycznej, lecz afirmującej człowieka, jak widać, wyprawy ściśle wiązały się z humanizmem – bo także on rozbudził w ludziach nowej epoki ciekawość świata.

III. DRUK

Druk – wynaleziony przez Gutenberga w 1450 roku – zmienił światopogląd ludzi, ich sposób myślenia, zmniejszył przestrzeń europejską, a nawet metody nauczania i wychowywania. Nie z dnia na dzień – bo czytelnictwo nie wzrosło w miesiąc po uruchomieniu prasy Gutenberga – ale tak silnie, że wszyscy, do dziś, mamy myśl zdominowaną przez słowo drukowane. Wówczas była to rewolucja.

- Przyspieszył rozpowszechnianie się nowej myśli: humanistycznej, ekonomicznej, religijnej. Dzięki prasie drukarskiej słowo pisane stało się dostępniejsze, szybsze w obiegu.
- Zmienił światopogląd ludzi, ich sposób myślenia, zmniejszył przestrzeń europejską, a nawet metody nauczania i wychowywania. Nie z dnia na dzień – bo czytelnictwo nie wzrosło w miesiąc po uruchomieniu prasy Gutenberga – ale tak silnie, że wszyscy, do dziś, mamy myśl zdominowaną przez słowo drukowane. Wówczas była to rewolucja.

IV. REFORMACJA

Hasło główne: *Czyj kraj, tego religia... cuius regio, eius religio* – zasada przyjęta w Augsburgu w 1555 roku

Początek: **1517** w Niemczech, w **Wittenberdze**, ksiądz Marcin Luter przybił na drzwiach katedry **95 tez przeciw sprzedawaniu odpustów**, występując przeciwko oficjalnemu stanowisku Kościoła. To zdarzenie i następujące po nim zapoczątkowały lawinę nowych ruchów religijnych.

Reformacją nazywa się wielki ruch religijny, w wyniku którego powstały nowe odłamy Kościoła: luteranizm, kalwinizm, anglikanizm. A zatem – reformacja spowodowała rozbięcie jedności religijnej Europy: papież nie sprawował już władzy duchownej nad całością chrześcijaństwa, łacina powoli ustępowała językom narodowym. Tłumaczono *Biblię* na języki narodowe. Odłamy religijne, jak widać, sprzyjały wzmocnieniu się państw i języków narodowych. Potwierdza to także ustalona zasada: czyj kraj, tego religia. Również światopogląd ludzi uległ zmianie – upadł autorytet Rzymu, *Biblię* można było różnie interpretować, Kalwin nawoływał do pracy i gromadzenia dóbr, twierdził, że scenariusz życia ludzkiego jest odgórnie ustalony, a to poglądy odmienne od średniowiecznych.

DWA WAŻNE DZIEŁA KLAMRUJĄCE EPOKĘ

- W literaturze Europy renesansowej wiele się wydarzyło. Ciekawym wiedzy powiemy, że to wtedy narodziła się nowela – dzięki słynnemu pisarzowi **Giovanni Boccaccio**, który napisał *Dekameron* (zbiór 100 nowel – zabawnych, pokazujących obyczaje tamtego świata, czasem frywolnych, i oczywiście przede wszystkim o miłości).
- To wtedy **Montaigne** we Francji napisał pierwsze eseje – *Próby*, a w nich obwieścił światu, że *nikt nie jest wolny od mówienia bredni*.
- Ciekawi, albo przyszli olimpijczycy mogą sięgnąć (o ile rodzice pozwolą) do rubasznego dzieła **Rabelaisa** *Gargantua i Pantagruel*: o dwóch niebyt dobrze wychowanych olbrzymach – obżartuchach....
- I znać powinni kontrowersyjny traktat **Machiavellego** *Księżę*. Włoski władca i dyplomata napisał, że dla dobra kraju można wszystko: zabijać, oszukiwać, być chytrem. To dobry temat do dyskusji dla ciekawych.

RENEANS KLAMRUJĄ TRZY WIELKIE DZIEŁA POGRANICZA – CZYLI WAŻNE UTWORY PRZYNALĘŻNE JAKBY DO DWÓCH EPOK:

„BOSKA KOMEDIA” DANTEGO

Dzieło jeszcze średniowieczne a już renesansowe... O czym? Bohater (sam Dante) wędruje przez PIEKŁO, CZYŚCIEC, NIEBO. Jego przewodnikiem jest Wergiliusz, a potem ukochana Beatrycze. U wrót Piekła widnieje znamieny napis: *Porzućcie nadzieję, którzy tu wchodzicie*. Spotka Dante w piekielnej wędrowce zmarłych – grzeszników, wrogów, przyciętów, rodziców. Poemat kończy się happy endem, bo bohater dociera w końcu do Boga. To już naprawdę renesansowe dzieło, bo napisane po włosku, a jego głównym bohaterem jest człowiek, który nie ukrywa tęsknoty za życiem. Ale sporo jeszcze średniowiecznych cieni – choćby postrzeganie zaświatów na kształt struktury, na jej szczycie Bóg widnieje jako najwyższy cel i wartość, ważna jest magia liczb symboli.

„HAMLET” I „MAKBET” WILLIAMA SZEKSPIRA.

Twórczość Szekspira to kres renesansu, część badaczy przypisuje ją już do następnej epoki Baroku. Tak czy tak – mamy do czynienia z dramaturgiem wszech czasów, twórcą dramatu szekspirowskiego, który żył na przełomie wieków XVI i XVII. Dwa najbardziej znane dzieła: *Hamlet* i *Makbet* powstały na początku stulecia XVII.

Hamlet – to historia duńskiego księcia, któremu objawia się duch zamordowanego ojca. Hamlet pragnie go pomścić, ale z kolei powstrzymują go moralne opory przed zabójstwem. To on głosi słynny monolog: *być albo nie być – oto jest pytanie!* To on uwikłany jest w miłosny związek z Ofelią, która popełni samobójstwo. Przedstawiany z czaszką w ręku, bo wiele rozmyślał o ludzkim istnieniu.

Makbet – to z kolei opowieść o nienasyconym i niszczącym pragnieniu władzy. Czarownice przepowiadają rycerzowi Makbetowi zaszczty, a nawet tron królewski. Ale początkowo onieśmielony rycerz, podpuszczany przez żonę, zaczyna losowi pomagać. Wraz z Lady Makbet zabijają goszczącego na ich zamku króla Duncana. Makbet rzeczywiście zostanie królem, ale zwycięstwo oparte na morderstwie nie przyniesie mu spokoju i szczęścia. I Hamlet i Makbet giną na końcu tragedii. Szekspir nie dawał zbyt długo pożyć swoim bohaterom. W sztukach – bo w kulturze Europy pozostali nieśmiertelni – tak jak słynni kochankowie Romeo i Julia. Ich dzieje są lekturą gimnazjalną – czytajcie więcej na przytanku Lektury.

Z odkryć geograficznych

- **1492** – odkrycie Ameryki
- **1497–1499** – wyprawa Vasco da Gamy do Indii
- **1512** – odkrycie Pacyfiku (Balboa)
- **1519** – początek wyprawy Magellana
- **1519** – przybycie Korteza do Meksyku
- **1534** – dotarcie do Kanady
- **1542** – dotarcie do Japonii i Filipin

William Szekspir

Uwaga!

- Twórczość Szekspira przypada na epokę elżbietańską.
- Szekspir związany był z teatrem The Globe wybudowanym w miejscu pierwszego „stacjonarnego” teatru w Londynie – The Theatre (1576), który, niestety, spłonął.
- Szekspir czerpał pomysły do swoich sztuk z prawdziwych kronik i podań. I oto rycerz Makbeth istniał naprawdę, jak głosi *Kronika* Holinsheda, ale nie wszystko zgadza się ze znaną nam wersją. Makbet rzeczywisty miał prawo do tronu, zabił uzurpatora, rządził mądrze i sprawiedliwie, aż zginął z ręki... potomków zabitego króla Dunkana.

ODPOWIEDZ NA PYTANIA

JAKIE WYDARZENIA HISTORYCZNE UKSZTAŁTOWAŁY EPOKĘ RENESANSU?

- Przede wszystkim **odkrycia geograficzne**. To one ukształtowały nową Europę i zmieniły światopogląd ludzi. Odkrycie Ameryki i innych nowych ziem, spowodowało rozszerzenie horyzontów ludzkiego myślenia, napływ pieniądza do Europy, a tym samym nowy, mniej ascetyczny, a bardziej wystawny styl życia. Handel spowodował także bogacenie się miast, możliwość inwestycji, rozwój architektury, sztuki.
- Drugim wydarzeniem, zresztą także będącym konsekwencją od-

kryć geograficznych, istotnym dla tworzenia nowej epoki było **powstawanie silnych państw**, odejście od uniwersalizmu Europy, wykształcenie się języków narodowych, silnych dynastii postępujących w myśl interesów swoich ojczyzn.

- Ważnym wydarzeniem, które szczególnie wpłynie na literaturę, będzie wynalezienie **druku**.
- Natomiast poważne zmiany w chrześcijańskim Kościele przyniesie **reformacja**. To dzięki niej powstaną nowe nurty wyznaniowe.

OKREŚL RAMY CZASOWE EPOKI.

Granice czasowe tej epoki są różne dla różnych rejonów Europy. Ponieważ kolebką renesansu były Włochy, tam odrodzenie zaczęło się najwcześniej: początek epoki przypada na XIV w., a jej szczytowy okres trwa przez cały wiek XV.

- W Europie północnej renesans rozpoczął się później – w XV w., a rozwinął się w XVI wieku.
- W Polsce odrodzenie przypada głównie na czasy panowania Jagiellonów i trwa od końca XV po lata 30. XVII w.

We Włoszech epoka renesansu nosi nazwę quattrocento, czyli lata 1400., bo właściwie pełnia epoki zmieściła się w całym XV w.

WYJAŚNIJ POCHODZENIE NAZWY „RENESANS”.

Autorem nazwy renesans (franc. *renaissance*) jest dziewiętnastowieczny badacz literatury **Jacob Burckhardt**, autor *Kultury Odrodzenia we Włoszech*. Renesans oznacza odrodzenie – odnowienie i przywołanie ideałów antyku, odrodzenie nauki po stuleciach „ciemnej” epoki średniowiecza.

Początkowo terminu odrodzenie używano w znaczeniu odrodzenia państwa na wzór starorzyski. Potem dotyczył on także literatury antycznej, studiów starożytnych i ideałów tej epoki. W końcu odrodzenie zaczęło oznaczać także odnowę i rozwój ludzkości.

WYJAŚNIJ ZNACZENIE POJĘĆ: HUMANIZM, REFORMACJA, ANTROPOCENTRYZM.

Humanizm i reformacja to dwa główne nurty epoki, które określiły jej charakter.

- **Humanizm** – to prąd, który w centrum zainteresowania myślicieli, artystów, uczonych stawia człowieka. Humanisci głosili potrzebę poznania i kształtowania indywidualnej, silnej jednostki ludzkiej. W myśl humanizmu człowiek jest najbardziej wartościową jednostką w świecie – liczy się jego talent!
- **Antropocentryzm** – pojęcie to związane jest z humanizmem. Dosłownie oznacza bowiem usytuowanie człowieka (antropos) w centrum świata. Jest niejako odwrotnością średniowiecznego teocentryzmu (Bóg w centrum świata). Hasłem humanizmu stało się słynne zdanie Terencjusza: *Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce*.

DLACZEGO RENESANS NAZYWANY JEST EPOKĄ ODKRYĆ?

Badacz i znawca tej epoki – Jerzy Ziomek – napisał:

[...] dzieje renesansu można śledzić jako historię wszelkiego rodzaju odkryć: geograficznych, filologicznych, archeologicznych, odkryć odrębności jednostki w stosunku do natury, społeczeństwa, Boga.

I faktycznie, odkryć było w renesansie mnóstwo. Kolumb i jego następcy odkryli nowe lądy, Kopernik zszokował świat stwierdze-

niem, że centrum wszechświata jest Słońce, a Ziemia i inne planety krążą dookoła niego – na nowo odkrył Kosmos. Człowiek odkrył, że dzięki miłości, wolności i poczuciu własnej godności jest Człowiekiem – doskonałym tworem Boskim. Ludzie renesansu na nowo odkryli antyk, odkopali starożytne teksty i zaczęli je tłumaczyć na nowo, co sprzyjało rozwojowi nauk filologicznych. W epoce odrodzenia doszło też do rewolucji w Kościele – odkrywanie na nowo Boga przez indywidualną interpretację *Biblii*.

JAK WYDARZENIA EPOKI WPŁYNĘŁY NA ŻYCIE ÓWCZESNYCH LUDZI?

W XIV wieku przez Europę przetoczyła się zaraza zwana „czarną śmiercią”, która zdziesiątkowała ludność naszego kontynentu. Ci, co pozostali, zapragnęli cieszyć się życiem i docenić jego wartość. Postanowili inwestować pieniądze, tworzyć banki, budować pałace. Dodatkowych dochodów dostarczały wyprawy zamorskie i odkrycia geograficzne.

Dlaczego?

Bo rozwijał się handel towarami przywożonymi zza oceanu. Najważniejszym nabytkiem były... przyprawy korzenne. Nie złoto, bogactwa, tytoń. To dzięki przyprawom Europejczycy nauczyli się konserwować żywność. Miało to ogromne znaczenie... militarne. W końcu żołnierze mieli co jeść w wojennej zawierusze. Peklowane mięso można było spożywać nawet po kilku miesiącach. Niektóre „wynalazki” przywiezione z Ameryki to rarytasy dla bogaczy, np. cukier – na razie produkowany z trzciny cukrowej.

Do menu wchodzi ziemniaki – zawsze to jakaś odmiana od wszelkiego rodzaju kasz. Bogaciły się handlujące portowe miasta – patrycjusze potrzebowali innej ideologii niż asceza i ubóstwo. Potrzebowali humanizmu, bo dowartościowywał człowieka. Stąd renesans to epoka ludzi przedsiębiorczych.

A druk?

To prawdziwa rewolucja. Koniec z przepisywaniem ksiąg przez zakonników. Rozwinie się słowo pisane i języki narodowe. Druk bardzo się też przyczynił do rozpowszechnienia reformacji. Marcin Luter sam nie zdawał sobie sprawy, jaką burzę wywołał w Europie. Myślał, że 95 tez, które powiesił na drzwiach kościoła w Wittenberdze rozpocznie jedynie dyskusję. Stało się inaczej: tezy wydrukowano w wielkiej ilości – rozprowadzone wśród tłumów spowodowały prawdziwą rewolucję w Kościele – do głosu doszła reformacja.

JAKIE NURTY WYZNANIOWE POWSTAŁY W WYNIKU REFORMACJI?

- **Luteranizm** – bezpośredni skutek reformacji, nurt rozpropagowany w Niemczech przez Marcina Lutra. Jego wyznawcy głoszą, że można interpretować Biblię indywidualnie, gdyż Kościół nie jest jedynym autorytetem odczytującym Słowo Boże prawidłowo. Aby umożliwić szerszej rzeszy ludzi samodzielne studiowanie *Biblii*, powinno się ją tłumaczyć na języki narodowe.
- **Kalwinizm** – nurt pochodzący od nauk Jana Kalwina. Objął Francję, Szwajcarię, Niemczech, Holandię. Kalwiniści głosili teorię „predestynacji”, tzn. wierzyli w przeznaczenie, w to, że każdy człowiek ma swój los zapisany w gwiazdach. Przeznaczone mu jest niebo albo piekło, a życie człowieka jest realizacją ustalonego już scenariusza. Nauka tego ruchu propaguje ideał pracy i gromadzenie dóbr. Posiadanie staje się zasługą, a bezczynność grzechem. Kalwini francuscy zwani hugenotami za swą wiarę zapłacili bardzo wysoką cenę. W noc św. Bartłomieja (1572) wymordowano ich w Paryżu kilka tysięcy.

• **Anglikanizm** – nurt religijny powstały w Anglii. Tłem tego ruchu były sprawy natury politycznej i prywatnej. Prywatny wymiar decyzji króla Henryka VIII polegał na tym, że pragnął on poślubić Annę Boleyn, zaś Kościół katolicki odmawiał mu rozvodu. Henryk VIII postanowił sam mianować się zwierzchnikiem Kościoła anglikańskiego. Unieważnił swoje małżeństwo i poślubił ukochaną, którą zresztą później skazał na ścięcie głowy. Motyw ten stał się inspiracją literatury i sztuki późniejszych epok (nawet filmów współczesnych), choć badacze dopatrują się w tym wydarzeniu historycznym także wielu innych przyczyn.

• **Arianizm** – doktryna braci polskich – nurt, który rozwinął się w Polsce; stanowił jedną z gałęzi kalwinizmu. Był nurtem bardzo radykalnym: np. bracia polscy potępiali poddaństwo chłopów, głosili potrzebę wyrzeczenia się majątków. Prowadzili własną szkołę – akademię w Rakowie, znaną z wysokiego poziomu. Arianie zostali wygnani z kraju w połowie XVII w.

NA CZYM POLEGA PONADCZASOWOŚĆ TWÓRCZOŚCI SZEKSPIRA?

William Szekspir żył w Anglii w II połowie XVI w. Do dziś to jeden z największych (dla wielu największy) dramaturgów wszech czasów. Za rządów Elżbiety I i Jakuba I był aktorem. Pochodził z miasteczka Stratford, w którym spędził również ostatnie lata życia. Przez około 20 lat mieszkał w Londynie.

Jego sztuki – zapomniane w epoce baroku i oświecenia, odkryte na nowo przez romantyków – grane są do dziś i uważane za klasykę teatru. Sztuki Szekspira to chyba najczęściej interpretowane i najczęściej wystawiane na całym świecie dzieła teatralne. Motywów szekspirowskich wiele jest także w sztuce. Niektó-

re utwory doczekały się filmowej ekranizacji, np. *Poskromienie złoŹnicy*, *Romeo i Julia*, *Hamlet*, *Makbet*.

Na czym polega uniwersalizm tych dzieł?

Szekspir rozpatruje i ukazuje sprawy ludzkie, dotyczące człowieka zawsze, bez względu na epokę, historię, obyczaje. Motywem postępowania bohaterów są wielkie namiętności: miłość, nienawiść, zazdrość, chciwość. Tematami analiz bywają tu zło, mord, zemsta, walka o władzę, strach. Są to pojęcia ponadczasowe, towarzyszące człowiekowi na każdym etapie rozwoju cywilizacji.

„ROMEO I JULIA”

TYTUŁ

Romeo i Julia – Szekspir tytułuje tragedię imionami głównych bohaterów. Imiona wymyślił inny pisarz, który zajmował się tematem – Luigi la Porta

AUTOR

Królowa Elżbieta

William Szekspir (Shakespeare – ale używaj polskiej wersji nazwiska) – najważniejszy twórca dramatów z przełomu wieków XVI i XVII według niektórych – dramaturg numer 1 wszech czasów. Pochodził z angielskiego miasteczka Stratford, dołączył do trupy teatralnej i działał w teatrze The Globe w Londynie – bardziej jako aktor i sufler, potem jako twórca sztuk. Aktorem podobno był marnym, za to dramaturgiem genialnym. Kojarz go z dziełami takimi jak *Makbet*, *Hamlet*, *Król Lear*, *Sen nocy letniej* – i oczywiście *Romeo i Julia*.

GENEZA

Podobne zdarzenie miało miejsce naprawdę – wprawdzie w Sienie i kochankowie mieli inne imiona, ale potajemnie wzięli ślub, cała historia zakończyła się tragicznie. Pisał o niej wcześniej inny pisarz Luigi la Porta – prawdopodobnie jego utworem zainspirował się Szekspir.

GATUNEK

Tragedia szekspirowska. Szekspir stworzył własny typ tragedii, w jego utworach reguły antyczne nie są do końca respektowane, a postacie same decydują o swoich czynach. W finale zbrodniarze ponoszą karę.

William Szekspir

LEKTURA W EPOCE

Stop! Jesteś w czasach elżbietańskich!

RENEANS CZY BAROK?

Nade wszystko:

EPOKA ELŻBIETAŃSKA

Londyn – największe wówczas miasto Europy. Gwar miejski, ruch barek po Tamizie, przybywający z zagranicy kupcy – Londyn przeżywa swoje pięć minut rozwoju. Kwitnie pod panowaniem królowej Elżbiety. Kiedy córka słynnego Henryka VIII, który to miał osiem żon i wprowadził w swoim kraju religię anglikańską – obejmowała rządy, nie działo się tu najlepiej. Podczas rządów Elżbiety – Anglia stała się supermocarstwem. Elżbieta panowała 45 lat – doprowadziła kraj do potęgi, rządziła świetnie, choć trudno ją nazwać władczynią łagodną (siostrę Marię długo więziła, potem doprowadziła do ścięcia rywalki) za jej czasów powstał w Londynie teatr – okazał się popularną rozrywką wszystkich stanów – królowa popierała rozwój teatru, przyjmowała na dworze aktorów. Czasy jej rządów nazwano odrębną epoką elżbietańską – uważa się że w tych czasach Wielka Brytania uzyskiwała fundamenty mocarstwa, którym była przez wiele lat. Królowa Elżbieta nigdy nie wyszła za mąż – dziarsko rządziła samodzielnie aż do siedemdziesiątki. Zmarła w 1603 roku podczas epidemii dżumy w Londynie.

SPOSÓB NA ZAPAMIĘTANIE TREŚCI

Wyobraź sobie, że pewnej niedzieli znalazłeś się w Weronie tamtych czasów – wmieszaj się w tłum uliczny. Usłyszysz o kłótni dwóch ważnych w mieście rodów: Kapulettich i Montekich. Dowiesz się, że wieczorem w pałacu Kapulettich odbędzie się bal maskowy, właśnie tam cała historia bierze swój początek.

- Pojawi się tam Romeo – po to, by spotkać dziewczynę, która mu się podoba – Rozalindę. Tymczasem ujrzy Julię, córkę Kapulettich i pokocha ją od pierwszego wejrzenia.
- Słynna scena balkonowa wyjaśnia, że Julia też pokochała Romea.
- Młodzi postanawiają połączyć się na przekór rodzinnej waśni.
- Ojciec Laurenty udziela im potajemnego ślubu w swojej celi
- W ulicznej bójce Tybalt, kuzyn Julii zabija Merkucja, przyjaciela Romea. Romeo z zemsty zabija Tybalta. Za karę zostaje wygnany z miasta.
- Rodzice Julii postanawiają wydać ją za mąż za Parysa.
- Intryga ojca Laurentego – podaje Julii napój pozorujący śmierć, a faktycznie wprowadzający ją w letarg. Rodzina odwołuje ślub, Laurenty chce powiadomić Romea, ale posłaniec nie zdąży dotrzeć do młodzieńca.
- Nieświadomy intrygi Romeo nad ciałem Julii zabija Parysa i wypija truciznę.
- Julia budzi się z letargu. Nie chce żyć bez ukochanego – przebija się sztyłem
- Nad grobem swoich dzieci dwa zwaśnione rody godzą się.

„ROMEO I JULIA” A EPOKA

SZEKSPIR RENESANSOWY CZY BAROKOWY?

Można powiedzieć ponadczasowy, twórca przełomu epok, ale:

- ➔ **Renesansowy**, bo najważniejszym tematem jego twórczości jest człowiek – ludzka natura, najważniejsze namiętności, wahania... To zgadza się z naczelnym założeniem humanizmu, a humanizm jak pamiętamy jest wyróżnikiem epoki zwanej renesansem.
- ➔ **Renesansowy**, bo pokazuje człowieka w jego doczesnym życiu i podejmuje temat jak żyć godnie i moralnie (zło zawsze zostaje karane Szekspira). To ideały renesansowe, humanistyczne, epoki takie jak barok poszukują raczej odpowiedzi na to jak żyć dla zbawienia w religii, dbają o życie pośmiertne bardziej niż doczesne.
- ➔ **Barokowy**, bo przedstawia rozterki człowieka, często rozdarcie wewnętrzne, niepokój, dysharmonię życia – a to cechy nadchodzącego baroku.
- ➔ **Barokowy** – bo odrzuca klasyczne normy dotyczące teatru, stwarza własny typ dramatu i tragizmu, niweczy nawet klasyczne podręcznikowe trzy jednostki i decorum. Sięga do podań celtyckich, do kultury średniowiecza – wprowadza na scenę postacie czy zjawiska nieracjonalne: duchy, sny, wizje...

Romeo i Julia podejmuje temat ziemskiej miłości, waśni rodowej, poszukiwania szczęścia na ziemi – to motyw renesansowy. Ale z kolei bohaterowie tego szczęścia nie znajdują – ich miłość kończy się śmiercią – to już pesymizm epok takich jak barok.

TREŚCI ZWIĄZANE Z LEKTURĄ, POTRZEBNE DO EGZAMINU

MOTYW

Miłość – mogłaby być motywem przewodnim testu egzaminacyjnego. Wówczas z pewnością nie obyłyby się bez nawiązania do *Romea i Julii* i kilku innych istotnych tekstów kultury.

ZAPAMIĘTAJ I ŁĄCZ Z TRAGEDIĄ SZEKSPIRA TE CYTATY:

*Romeo! Czemuż ty jesteś Romeo!
Wyrzecz się swego rodu, rzuć tę nazwę!
Lub jeśli tego nie możesz uczynić
To przysiąż wiernym być mojej miłości
A ja przestanę być z krwi Kapulettów*

Są to słowa, które wypowiada Julia ze swojego balkonu, nie wiedząc, że w ogrodzie skrywa się Romeo i słyszy jej wyznanie. Scena balkonowa należy do najsłynniejszych w literaturze.

*Na skrzydłach miłości
lekko, bezpiecznie mur ten przesadziłem
Bo miłość nie zna żadnych tam ni granic*

Te słowa mówi Romeo w odpowiedzi na pytanie Julii – jak ukochany dostał się do jej ogrodu. Nadal jest to scena balkonowa, a cytaty należy do pięknych literackich definicji miłości.

*Chcesz już iść? Jeszcze ranek nie tak bliski,
Słowik to a nie skowronek się zrywa*

To słynny fragment wypowiedzi Julii, której trudno rozstać się po nocy poślubnej z Romeem. Ukochany jest już jej mężem, ale musi wyjechać z Weroni.

TRZY NAJWAŻNIEJSZE PYTANIA:

- ➔ **Co przedstawia jako najwyższą wartość w życiu i czyni głównym tematem tragedii Szekspira?**

Miłość. To główny temat *Romea i Julii*. Miłość jako uczucie czyste, piękne, któremu nie powinny zagrażać żadne konwencje świata ani kłótnie rodów.

- ➔ **Czy *Romeo i Julia* posiada przesłanie moralne?**

Tak – znów chodzi o miłość. Jest tu symbolem dobra, siły budującej, podczas gdy waśnie kłótnie to symbol zła, prowadzący do katastrofy

- ➔ **Co zdecydowało o tak wielkiej i nieprzemijającej popularności szekspirowskiej tragedii?**

Po raz trzeci miłość. Nieszczęśliwa, wielka, miłość, której kibicują odbiorcy – to odwieczny temat samograj, najpopularniejszy z tematów. Swą karierę zawdzięcza mu tak arcydzieła światowej sławy, jak i popularne romansidła – czytała. Miłość to temat numer jeden w życiu ludzkim, a w konsekwencji – jeden z najbardziej nośnych w literaturze.

SERWIS PYTAŃ

1. NA CZYM POLEGA TRAGIZM TYTUŁOWYCH BOHATERÓW TRAGEDII?

Nie jest to klasyczny, antyczny typ tragizmu. Tam bohater jest marionetką wpłataną w takie zawilosci losu, że cokolwiek zrobi, będzie fatalnie – właściwie nic od niego nie zależy. Romeo i Julia sami podejmują decyzję co do swoich czynów. Niemniej są w sytuacji tragicznej – jeśli zdecydują się być ze sobą narażają się na gniew rodziców, jeśli nie – będą nieszczęśliwi. Ich czyny doprowadzają w końcu do katastrofy – ale nie tyle będzie ona wypełnieniem losu, co tragiczną pomyłką.

2. SFORMUŁUJ NAJWAŻNIEJSZE PRZESŁANIE SZEKSPIROWSKIEJ TRAGEDII

Najwyższą wartością, jaką otrzymuje człowiek od losu, jest miłość. Miłość to dobro – nie wolno jej niszczyć dla żadnych ziemskich norm. Waśń to zło – prowadzi do zniszczenia uczucia i tragedii.

3. JAK POKRÓTCE SZCHARAKTERYZUJESZ ROMEA I JULIĘ?

- **Romeo** syn Montekich, młodzieniec wysokiego rodu, porywczy, wrażliwy, dumny. Jest starszy od Julii, ale niewiele. Mówi się, że jest mniej zdecydowaną osobowością niż Julia i że to ona kieruje wypadkami. Jednak Romeo nie waha się, by wziąć potajemny ślub, potem by wypić truciznę, skro nie może żyć bez ukochanej. Nie może też znieść śmierci przyjaciela – zabija Tybalta, ponosi konsekwencje swojego czynu.
- **Julia** córka Kapuletich, lat 14, dość zdecydowana osobka jak na swój wiek. Nie ma żadnych wątpliwości co do swoich uczuć, podejmuje decyzję o ślubie z ukochanym, zdecydowanie przeciwstawia się rodzicom w sprawie małżeństwa z Parysem, kiedy wie

już że chce być z Romeem. Jest odważna – próba z napojem pozorującym śmierć wymaga niemałego hartu ducha. Julia jest postacią, która przeistacza się w czasie akcji – choć zdarzenia obejmują tylko pięć dni. Na początku spokojna jedynaczka, pogodzona z wolą rodziców, pod wpływem miłości staje się zdecydowaną kobietą. Walczy o swoją miłość, bierze potajemny ślub, gdy pomyśli z letargiem zawodzi – podejmuje decyzję o samobójstwie. Trudno powiedzieć że jest niezdecydowaną osobą. Szekspir tworząc tych dwoje bohaterów nie dokonuje pogłębionej charakterystyki psychologicznej, nie podejmuje innych wątków portretujących postacie – nie wiemy, czy Julia lubiła się uczyć albo czy była miła dla swojego otoczenia. Szekspira interesuje ta para jako ludzie ogarnięci miłością, której nic nie jest w stanie pokonać nawet śmierć.

4. W JAKI SPOSÓB SZEKSPIR ODCHODZI OD ZASAD KLASYCZNEJ TRAGEDII GRECKIEJ?

- **Nie respektuje zasad trzech jedności:**
 - **czas:** od niedzieli do piątku – 5 dni to za długo na wymagania starożytnych
 - **miejsce:** mało, że nie jest to jeden plac – ale i ogród i cela
 - **akcja:** główny wątek to miłość, ale obok rozgrywają się inne nitki akcji: konflikt rodów, zabójstwo Merkucja.
- Szekspir odchodzi od budowy dramatu antycznego – jego składa się z pięciu aktów, w każdym po kilka scen.
- Nie ma w jego tragedii chóru.
- Jest tu miejsce dla osób z niższego stanu – służąca Marta odgrywa niebagatelną rolę. Tym samym padła zasada decorum, co pogłębia mieszaną gatunków – sceny dramatyczne przeplatają się z komicznymi i lirycznymi. Klasyczne autorytety przewracają się w grobie a Szekspir stworzył nowy typ teatru.

PRACA Z TEKSTEM

Cyprian Kamil Norwid

W Weronie

1
Nad Kapuletich i Montekich domem
Splukane deszczem, poruszone gromem,
Łagodne oko błękitu.

2
Patrzy na gruzu nieprzyjaznych grodów
Na rozwalone bramy od ogrodów
I gwiazdę zrzuca ze szczytu;

3
Cyprysy mówią, że to dla Julietty
Że dla Romea ta łąza znad planety
Spada — i groby przecieka;

4
A ludzie mówią, i mówią uczenie,
Że to nie łąza są, ale że kamienie,
I — że nikt na nie nie czeka!

1. Poeta nazwał księżyc *łagodnym okiem błękitu*. Taki zabieg poetycki nazwiesz
a) animizacją b) metaforą
c) anaforą d) personifikacją
Odp. c)
2. Jaki nastrój stwarza opis przestrzeni: gruz, rozwalone bramy
Smutku, upadku, klęski, niszczącej waśni
3. Kto z kim polemizuje w dwóch ostatnich strofach?
Odp. – Cyprysy z ludźmi
4. Na czym polega różnica w poglądach ludzi i cyprysów?
Cyprysy widzą w spadającej gwiazdzie dar dla człowieka, dowód, że ktoś pamięta o ludzkiej rozpacz i współczuje człowiekowi. Ludzie odwołują się do wiedzy, widzą w spadającej gwiazdzie tylko meteoryt i kamień, uderzenie losu, na które nikt nie czeka.
5. Nawiązanie do *Romea i Juli* nazwiesz
a) transkrypcją b) trawestacją
c) aluzją literacką d) parodią
Odp. c)

UWAGA

- Pamiętaj o biblijnym i antycznym ujęciu miłości.
- Spośród bohaterów średniowiecznych poznałeś Tristana i Izoldę – symbol miłości silniejszej niż śmierć.
- Znana Ci być powinna miłość romantyczna.
- Znajdziesz ją w powieściach historycznych Henryka Sienkiewicza.
- W *Małym Księciu* Saint Exupéry’ego.

KRÓTKA WYPOWIEDŹ PISEMNA

Napisz telegram powiadamiający Romea o faktycznym stanie Julii i nawołujący go do przybycia do Weroni.

Adres:
Romeo Monteki
Mantua

Nadawca:
Ojciec Laurenty Weroni

Tekst:
Nie wierz w śmierć Julii, to letarg, przybysz natychmiast.
Ojciec Laurenty

WYPRACOWANIE EGZAMINACYJNE

TEMAT:

Zgoda buduje, niezgoda rujnuje. Potwierdź tę tezę, odwołując się do dzieł Romea i Juli i jeszcze dwóch przykładów znanych ci z literatury.

NOTATKA WSTĘPNA:

- teza jest słuszna – należy potwierdzić ją przykładami z literatury. (**uwaga** – tylko z literatury, przy tak sformułowanym temacie, inne teksty kultury – filmy czy opery _ odpadają)
- przywołam: Romea i Julię, fabułę *Pana Tadeusza* i *Zemstę* Aleksandra Fredry

SZTUKA PISANIA WYPRACOWANIA

- **Typ pracy – rozprawka.** Z tezą się zgadzamy, nie ma co marudzić: Niezgoda rodów Kapulettich i Montekich doprowadziła do prawdziwej tragedii – śmierci dwojga młodych, kochających się ludzi, rozpacz rodziców, przekreślonej przeszłości. Także pociągnęła za sobą śmierć Merkucja, Tybalta, Parysa – wszystko to ofiary bezsensownej waśni rodowej.
- **Inni pisarze wyznawali podobne poglądy** – przykładem mogą być dzieje bohaterów *Pana Tadeusza* Mickiewicza. Stara kłótnia pomiędzy Stolnikiem a Jackiem Soplicą doprowadziła do nieszczęść: śmierci Horeszki, zniszczonej miłości Jacka Ewy, zmarnowanej młodości Soplicy. Spór o zamek doprowadza do zajazdu. Na szczęście Mic-

kiewicz chce ubrać przesłanie w szczęśliwe zakończenie – tym razem dochodzi do zgody, jej przypieczętowaniem jest ślub Zosi i Tadeusza. Przesłanie o dobroczynnej mocy zgody przenosi Mickiewicz na temat ogólnonarodowy, wychodzący poza perypetie rodzinne – *Pan Tadeusz* uczy, że o wyzwoleniu można myśleć tylko przy pełnej zgodzie narodowej i współdziałaniu stanów.

- Szekspir w tragedii, Mickiewicz w eposie a Aleksander Fredro ukazał ten sam motyw w komedii. *Zemsta* – już od tytułu zapowiada kłótnię, zemstę, nienawiść. I tu mamy do czynienia ze sporem o zamek, i tu spór pomiędzy szlachciami załagodzi wreszcie miłość i ślub młodych potomków rodu.

WE WNIOSKACH:

- Zauważ, że to miłość jest siłą zdolną zwalczyć zło niezgody – jest uczuciem budującym, pozytywnym.
- Przypomnij, że efektem kłótni są *gruz, grody i rozwalone bramy od ogrodów* (Norwid), a owocem zgody radości nadzieja (*Kochajmy się* Mickiewicza).

WSTĘP – JAK DOBRZE NAPISAĆ?

Początek jest ważny, gdyż decyduje o pierwszym wrażeniu – a psychologowie dowiedli, że od pierwszych opinii wiele zależy w ogólnej ocenie. Wstęp powinien zaintrygować, zaciekawić, zachęcić do dalszej lektury. To wstęp mówi: „O, to będzie inna praca, jedyna w swoim rodzaju”. To będzie praca dowcipna – to będzie wypowiedź rzetelna, o dobrej materiałowej podbudowie. Mówi też czasami: „Napisał mnie fantasta, człowiek o wielkiej wyobraźni i polocie...”. Życzymy sobie tylko, by nasz wstęp nie mówił: „Jestem nudny, jestem typowy, szary i banalny”.

Początek pracy jest ważny z innego jeszcze powodu niż wywołanie wrażenia na czytelniku. We wstępie zarysowujemy charakter pracy, zamykamy w nim założenia i tezę, wyjaśniamy swoje poglądy lub informujemy. Zależy to oczywiście od formy, jaką wybraliśmy – czasem także od tematu.

- O WSTĘPACH ZAPAMIĘTAJ
- Wstęp musi być.
 - Wstęp musi zachęcać.
 - Wstęp to jak twarz całej pracy – warto o niego zadbać.
 - We wstępie wiele mówisz o sobie.

- POSTĘPOWANIE NAJBEZPIECZNIEJSZE
- odwołaj się do tematu,
 - zacytuj autorytet,
 - wyjaśnij cytat zawarty w temacie lub objaśnij istotę tematu,
 - jasno określ swoją tezę.

BŁĘDNE WSTĘPY

BŁĄD I

Rozpoczynanie od życiorysu autora, bez względu na temat.
Czy to recenzja książki, czy rozprawka na temat miłości, praca zaczyna się: *Adam Mickiewicz urodził się w Zaosiu...* itd. Po wielu trudach okazuje się, że interesujący nas utwór, traktujący o miłości, Adam Mickiewicz także napisał! Otóż cały taki mozolny wstęp jest nie na temat, a czytelnika może tylko zmęczyć i przekonać, że piszący logicznie myśleć nie umie.

BŁĄD II

To ton pochwalny wobec wybranego twórcy.
Nie trzeba zaczynać pracy tekstem: *Słowacki to najwspanialszy, genialny polski poeta* lub też *Żeromski to fenomen prozy światowej*. Równie niepoważnie zostanie potraktowane oświadczenie młodego człowieka, iż najchętniej czyta on dzieła Norwida... Właśnie tak pochwalne traktowanie mistrzów pióra wyśmiał już Gombrowicz! Z tego więc zrezygnujemy...

BŁĄD III

Zestaw informacji historycznych, które nie dotyczą lub nie rozwijają tematu.
Na przykład kiedy w temacie pojawi się II wojna światowa. Szczęśliwy posiadacz ściągę na początku smaruje dwie strony „o wojnie”. Kiedy się zaczęła, skończyła, ważniejsze bitwy, kto przeciw komu walczył i jakie były ofiary. To wszystko, rzecz jasna, bez względu na kontekst zawarty w temacie.

BŁĄD IV

Bardzo dokładne przedstawienie dziejów bohatera lub uzasadnienie, dlaczego ów bohater jest tak ważny w dziejach literatury.
Pół biedy, gdy jest uzasadnienie zręczne i poparte rzetelną wiedzą historycznoliteracką. Ale na ogół nie jest, to zazwyczaj jakieś płaczące się w naszych głowach wiadomości. Poza tym taki wstęp może być o wiele za długi. Zaprezentowanie bohatera – tak, ale streszczanie jego dziejów to przesada. Taki wstęp nie jest ani dobry, ani nawet efektowny.

JAK PISAĆ WSTĘPY – KATEGORIE

JAK ZACZĄĆ?

Oto kilka przydatnych schematów. Nie należy korzystać z nich bezmyślnie – trzeba je dostosować do tematu. Można także pomyśleć i tworzyć wstępy analogiczne. Po wielokrotnym pisaniu – sam będziesz w stanie wymyślić początki godne podjętego tematu. Te mają być przykładem.

OGÓLNE SPOSOBY NA BUDOWANIE WSTĘPÓW

I. Na przykład temat, który jest twierdzeniem, zamienić w pytanie.
Praca będzie odpowiedzią na to, postawione we wstępie, pytanie.

- TEMAT:
- Przyjaźń to najważniejsze uczucie człowieka – uzasadnij słuszność tego sądu.**
- Czy rzeczywiście przyjaźń jest uczuciem najważniejszym? Osobiście wyżej cenię sobie miłość. Sąd swój wyjaśnię w dalszej części pracy.

- TEMAT:
- Moja filozofia życiowa.**
- Właściwie jaka jest moja filozofia życiowa?
 - Co sądzę o życiu?
 - Czy istnieje „recepta na życie”?

II. Można zadać pytanie sobie.

- TEMAT:
- Fantastyczna podróż w czasie i przestrzeni.**
- Gdzie by tu wybrać się w taką podróż?
 - Czym jest podróż w czasie i przestrzeni?
 - Jak wyobrażam sobie taką podróż?

III. Pytanie można zadać nawet samemu twórcy lektury, szacownemu wieszczowi lub bohaterowi słynnego dzieła.

- Czy myślałeś, poeto, że twoje dzieła będą tak popularne?
 - Twórco „Pana Tadeusza”, jak czułbyś się w XXI wieku?
- Taki wstęp jest...
Wygodny. Rozwinięcie jako wielka odpowiedź jest nawiązaniem do tematu.

Uwaga!
Pytanie organizujące pracę musi być z tematem ściśle związane. Jeśli bowiem temat dotyczy powieści, nie można np. zapytać: dlaczego nie lubię dramatu? Chyba że odpowiedź jest natychmiastowym, entuzjastycznym wykrzyknikiem: bo kocham powieść! Wtedy – inna sprawa.

WSTĘP – PREZENTACJA POSTACI

Przydatny przy charakterystykach lub opisach postaci. Może być bardzo krótki.

- *Imię, nazwisko, adres literacki* – Stanisława Bozowska, główna postać utworu Żeromskiego pt. „Silaczka”, nauczycielka wiejskich dzieci. Jest postacią, którą podziwiam...
- Inaczej:
- *Stasia Bozowska – nauczycielka wiejskich dzieci. Jedna z ulubionych przeze mnie postaci. Na kartkach opowiadania pt. „Silaczka” powołał ją do życia Stefan Żeromski.*

- Jeszcze inaczej:
- *Osoba, którą chcę opisać, to...*
 - *Oto zbiór danych o moim ulubionym bohaterze...*
 - *Oto krótki życiorys postaci...*

Pamiętaj o określeniach typu:
ankieta personalna, zestaw informacji, życiorys, spis cech.

WSTĘP – CYTAT

Jest to wstęp zgrabny, ambitny – często wręcz elegancki. Po umieszczeniu we wstępie cytatu możemy wyrazić własny pogląd. Potrzebujesz słów wprowadzających.

Przykłady:

- *Przytoczę znaną (mało znaną) wypowiedź twórcy.*
- *Mottem swoich rozważań uczynię słowa poety...*
- *Te strofy odzwierciedlają moje poglądy...*
- *Powyższy cytat jest kwintesencją tematu.*
- *Myśląc o odwadze, przypominam sobie te słowa...*
- *Przytaczam tę myśl jako wstęp do rozważań...*
- *Uważam, że słowa te wspaniale ujmują problem.*
- *Te słowa odzwierciedlają moje poglądy.*
- *Zgadzam się z autorem tej wypowiedzi.*
- *Powyższy cytat niemal wyczerpuje temat.*
- *Przytaczam tę myśl jako koronny argument... itp.*

TAKI WSTĘP JEST...

Efektowny. Można zacząć od cytatu zamieszczonego w temacie pracy, do którego i tak koniecznie trzeba się odnieść. Można więc to uczynić już na początku pracy. Jeszcze bardziej efektowne jest zajęcie się nim w którymś z kolejnych akapitów, jednak tu może się pojawić pewien problem. Musisz poruszyć tyle ważnych zagadnień, że nie masz pojęcia, gdzie umieścić te rozważania dotyczące cytatu.

INNE PRZYKŁADY

- *„U początku filozofii stoi zdziwienie”. Słowa Arystotelesa ujmują sens tematu, o którym piszemy.*
- *„Żadne miejsce niech ci nie będzie miłsze od ojczyzny” – głosi Cyceon. Czy jego słowa są aktualne?*
- *„Lepiej podróżować z nadzieją, niż przybyć do celu”. Louis Stevenson w tych słowach ujął trafną prawdę.*
- *„A kiedy trzeba, na śmierć idą po kolei, / jak kamienie przez Boga rzucone na szaniec!...” – te słowa, pochodzące z utworu Słowackiego, są przykładem cytatu, który zaczął żyć własnym życiem. To na pewno piękne i ważne słowa w życiu naszego narodu, tak często zmuszanego przez historię do składania ofiar.*
- *„W każdym mieszka i dobro, i zło” – twierdzi Bolesław Prus i trudno się z nim nie zgodzić. Zło jest stałą cechą ludzkiej natury i świata w ogóle. Od wieków filozofowie próbują odpowiedzieć na pytanie – jak dotąd bezskutecznie – dlaczego zło w ogóle istnieje.*
- *„Ludzie są jak kwiaty – stworzeni do tego, aby się rozwijać i żyć”, powiedział André Liege. Czy na pewno tak myślimy? Czy rzeczywiście każdemu człowiekowi dajemy prawo życia?*

WSTĘP O SOBIE

- *Jestem wielbicielem mitologii. Zachwyca mnie jej baśniowość...*
- *Jako człowiek XXI stulecia z trudem przenoszę się w obszar myślenia mitycznego...*
- *Jestem wiernym czytelnikiem literatury science fiction. I oto w mitach i literaturze greckiej znajduję podobny typ autorskiej wyobraźni!*
- *Wisława Szymborska zawsze wydawała mi się poetką, która uprawia lirykę refleksyjną i intelektualną, raczej chłodną, choć czasem podszytą ciepłym humorem. Wydawało mi się, że głównym tematem jej twórczości jest cel i sens ludzkiej egzystencji, ukazanie prawdy o naturze człowieka...*

- *Jestem pasjonatką filmu – nie pociąga mnie poezja.*
- *Postawa bohatera (np. Wallenroda) wprawia mnie w zdumienie.*
- *Zawsze wzrusza mnie historia tego bohatera.*
- *Jako przedstawiciel pokolenia z początku trzeciego tysiąclecia uważam literaturę dawną za przebrzmiałą.*
- *Nie należę do wielbicieli dramatu...*
- *Moja pasja to kultura japońska. Dlatego Makbet dla mnie to przede wszystkim „Tron we krwi” Akiry Kurosawy...*
- *Jako człowiek u progu prawnej dojrzałości muszę zmierzyć się z zagadnieniem granicy moralności...*

WSTĘP – ZACZĄĆ OD OŚWIADCZENIA

– np. w sprawie tezy, którą będziemy udowadniać. Jest to wstęp dość uniwersalny. Używamy go w wielu formach wypowiedzi pisemnej, bez względu na rodzaj tematu można „oświadczać”:

- *Bardzo lubię książki (filmy), takie jak...*
- *Nie przepadam za utworami tego typu, ale...*
- *Rzadko czytam. Tym razem...*
- *Lubię bohaterów podobnych do...*
- *Wybieram takiego i takiego bohatera...*
- *Będę w tej pracy omawiać...*
- *Chciałbym opisać...*
- *Mam własną opinię w sprawie określonej w temacie.*
- *Moje zdanie na temat, który wybrałem, jest następujące...*
- *Praca ta będzie rejestrem rozmyślań na temat...*
- *Chciałbym uporządkować tu swoje przemyślenia.*
- *Piszę tę pracę, bo muszę dać wyraz swoim wątpliwościom...*

TAKI WSTĘP JEST...

Dobry i bezpieczny, godzien zapamiętania. Jego wadą jest to, że nie jest może zbyt efektowny. Niewątpliwa zaleta – od razu ukierunkowuje tok Twojego myślenia. Dobry do tematów wolnych, porównawczych oraz „pytających” typu:

Czym była wierność ideałom dla bohaterów prozy Stefana Żeromskiego, a czym jest ona dla Ciebie?

Idealny wstęp do tematu, takiego jak:

Kobieta, jej życie, problemy i pragnienia w literaturze wybranych epok.

TERMIN WE WSTĘPIE!

- *Egzystencjalizm jest nurtem filozoficznym XX wieku, ale podobne tendencje w interpretacji ludzkiego losu obserwowaliśmy już wcześniej.*
- *Autor, o którym mowa, należy do... turpistów, minimalistów, kubistów.*
- *Pojęcie zawarte w temacie jest jednym z archetypów ludzkiej kultury.*
- *Wymienione w temacie dzieła wpisują się w krąg utworów metafizycznych.*
- *Ten okres w dziejach literatury cechuje głęboki humanizm, religijność, teocentryzm albo dla odmiany...*
- *Destrukcja – siła zniszczenia była dominująca, w czasach wojny i jako taka przeniknęła do literatury.*

WSTĘP – CZAS I PRZESTRZEŃ

Taki wstęp sprawdza się przy opowiadaniach. Technika określania miejsca lub czasu akcji ma wiele zalet. Czytelnikowi wyjaśnia, gdzie się znalazł i czego może się spodziewać. Uporządkuje teren do wprowadzenia postaci i akcji. Pozwoli popisać się wyobraźnią.

PRZYKADY:

- *Miejszem wydarzeń, które opisuję, jest ... (stare zamczysko).*
- *Rzecz dzieje się w roku... w miejscu... (1992), (straszliwym).*
- *Anno Domini – co znaczy roku Pańskiego 2999.*
- *Znajdujemy się... Jest rok...*
- *Trudno określić dokładnie czas tych wydarzeń. Miejszem ich stał się/stało się/stała się... (dwór, ogród, miasto, planeta).*
- *Miejsce – kosmos. Czas – przyszłość. W takich realiach rozgrywa się akcja tego opowiadania.*
- *Rozpocznę od określenia miejsca i czasu akcji...*
- *Sceną opisanych tu wydarzeń jest wielkie miasto...*
- *Niech porą tego, co się wydarzy, będzie wiosna 1999.*
- *Na wstępie opiszę scenerię wydarzeń...*
- *Gdzie? Daleko. Kiedy? Dawno. Ważne – że naprawdę...*
- *Działo się to (tu i tu).*
- *Nie pamiętam już, kiedy to było. Na pewno w lecie.*
- *Takie miejsce, jak... prowokuje do zwierzeń.*
- *Cudownym tłem wydarzeń jest stary las...*

TAKI WSTĘP JEST...

Piękny i ciekawy, jednak mało uniwersalny. W szkole częściej niż opowiadania piszemy rozprawki i charakterystyki. Jeśli piszesz esej, także możesz skorzystać z tej ściągawki – uwaga, nie każda z tych propozycji będzie właściwa dla eseju.

INNE PRZYKŁADY

Użyteczny przy opowiadaniach.

- *Rzecz dzieje się w roku... w miejscu...*
- *Zdarzyło się to zupełnie niedawno i niedaleko – być może bardzo blisko ciebie...*
- *Trudno określić dokładnie czas tych wydarzeń. Miejszem ich stał się/stało się/stała się... (dwór, ogród, miasto, planeta).*
- *Miejsce zdarzeń, które rozegrały się tak niedawno, jest nieistotne. Mogło to być tu, w tym mieście, mogło bardzo, bardzo daleko...*
- *Sceną opisanych tu wydarzeń jest wielkie miasto...*
- *Nikt nie pamięta, kiedy to było... na pewno w lecie, ale którego roku?*
- *Niezwykłym tłem tych krwawych wydarzeń jest stary las...*
- *Sceneria starych ruin pobudza wyobraźnię. Co tu się wydarzyło?*
- *Trwał czwarty rok II wojny światowej, na ulicach okupowanej Warszawy wiało grozą...*
- *W stolicy pewnego europejskiego miasta już w XX wieku...*
- *Spotkanie bohaterów nastąpiło w szczególnie dziwnych okolicznościach...*

WSTĘPY UŻYTECZNE, JEŚLI TEMAT ZAWIERA POJĘCIE, ZAGADNIENIE, PROBLEM

Jeśli temat zawiera pojęcie, wymaga, abyśmy coś udowodnili. Coś wyjaśnili. Do czegoś się ustosunkowaliśmy. Śmiało możemy zacząć od wyjaśnienia – czym to „coś” jest.

- **Moralność.** Według słownika – zespół norm uznawanych za słuszne przez społeczeństwo. Ale czy w związku z tym tyle może być moralności, co społeczeństw, czy jest jedna ponadczasowa?
- **Sprawiedliwość.** Wartość najbardziej pożądana przez ludzi. Dlaczego tak trudna do osiągnięcia?
- **Fantastyka** to świat wyobraźni, postacie i zdarzenia nierealne, baśniowe, rodem z ludowych podań... nadają poezji kolorytu i nastroj.
- **Władza** – to dyskusyjna wartość. Jest w niej coś, co skłania ludzi do zbrodni, a jest w niej też ogromny potencjał czynienia dobra...
- **Patriotyzm** – słowo może zużyte, zwłaszcza w uczniowskich wypracowaniach. Ale dla dawnych bohaterów nie był to pusty dźwięk – bo dla dźwięku nie oddaje się życia.
- **Zazdrość** – uczucie niskie – okazuje się czasem motorem bardzo twórczego działania.
- **Wierność, honor, duma** – oto cechy rycerskie. Co właściwie znaczą?
- **Wierność.** To słowo oznacza pewną postawę człowieka. Może to być wierność ideałom, wierność w miłości i przyjaźni, wierność wobec drugiego człowieka. Polega na...
- **Prometeizm** – to pojęcie, które pochodzi od mitu o Prometeuszu. Opowiada o... / Przedstawia... / Obrazuje...
- **Bohaterstwo** – ta postawa ludzka polega na... pociąga za sobą następujące czyny i cechy...
- Temat pracy zawiera pytanie o poglądy egzystencjalistów – we wstępie wyjaśnię założenia egzystencjalizmu. To nurt literatury współczesnej...
- **Przyjaźń** – jest to według mnie jedno z najważniejszych ludzkich uczuć. Przyjaźnić się, to znaczy...
- **Bohaterstwo** – to postawa ludzka, która polega na... pociąga za sobą następujące czyny...
- **Racjonalizm** to nie tylko nurt w filozofii – to także często spotykana postawa ludzi mocno stąpających po ziemi.
- **Teatr absurdu** – inaczej antyteatr – jak sama nazwa wskazuje, jest odwrotnością teatru klasycznego. Pojęcie nierozzerwalnie związane z nazwiskiem Samuela Becketta...
- **Poezja metafizyczna** – to typ poezji intelektualnej i filozoficznej, charakterystyczny dla epoki baroku.
- **Tragizm** jest kategorią w literaturze zdefiniowaną już w antyku. Polega na...
- **Irracjonalizm, intuicjonizm** to metody poznania świata umykające wyjaśnieniom racjonalnym...
- **Mitologia** to zbiór opowieści, które są próbą objaśnienia świata, odpowiedzi na najtrudniejsze pytania człowieka.
- **Topos** – stale obrazy, powtarzające się w literaturze miejsca, które świadczą o ciągłości kultury ludzkiej.
- **Kosmogonia** to opis narodzin świata – każda mitologia ma swoją teorię wyjaśniającą prapoczątki istnienia.
- **Awangarda** to twórczość, która wyprzedza swoje czasy, odrzucając klasyczne ustalenia.

TAKI WSTĘP...

- Nadaje się tylko do pewnej grupy tematów; na szczęście dość licznie reprezentowanej.
- Wymaga przygotowania i przemyślenia. Nie warto podawać definicji jakiegoś ważnego pojęcia niepodanej wcześniej „obróbce myślowej”.
- Możesz odwołać się do znanych Ci przysłów i sentencji, potocznego rozumienia danego pojęcia, np. gdy piszesz o mądrości, możesz przytoczyć przysłowie np.
Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć.

WSTĘP – OKREŚLENIE CELU

- *Zadaniem, które sobie stawiam w pracy, jest... ocena czynu postaci.*
- *Celem mojej pracy jest analiza utworu...*
- *Zadaniem tej pracy będzie odpowiedź na pytanie...*
- *Potwierdzenie lub zaprzeczenie tezy tematu – to cel, jaki sobie stawiam jako autor tej pracy.*
- *Zamierzam dowieść słuszności tezy zasygnalizowanej w temacie.*

NIE WIESZ, JAK ZACZĄĆ – UŻYJ SFORMUŁOWAŃ:

- *Zacznę od ujawnienia własnej opinii...*
- *Zgadzam się z myślą zawartą w temacie...*
- *Twierdzenie pana X wydaje mi się zaskakujące...*
- *Mamy do czynienia z wyjątkowo trudnym zagadnieniem...*
- *Temat... wymaga przede wszystkim uporządkowania...*
- *Na początek sprecyzuję własne poglądy...*
- *Pojęcie zawarte w temacie jest nieścisłe. Zacznę więc od sprecyzowania. Jak rozumiem termin abstrakcja?*
- *Temat... to prawdziwe wyzwanie...*
- *Mamy do czynienia z wyjątkowo bogatym materiałem...*
- *Swój przegląd literackich przykładów zacznę od...*
- *Cytat w temacie skłania do refleksji nad twórczością autora...*
- *Motyw... Nie było epoki, w której nie pisano by o nim.*
- *Literatura jest kopalnią przykładów na temat..., ale ja zacznę od innych tekstów kultury...*

PAMIĘTAJ:

- Jeśli temat podejmuje problematykę związaną z epoką literacką, postacią pisarza lub wydarzeniem historycznym (ale tylko wtedy) – możesz zamieścić we wstępie „notkę informacyjną” o epoce, twórcy lub historii. Nie zaszkodzi, gdy przedstawisz własny stosunek do sprawy.
- Jeśli temat zawiera pojęcie (totalitaryzm, egalitaryzm, deformacja itd.) możesz we wstępie zamieścić definicję lub wyjaśnienie znaczenia tego pojęcia. Dobrze będzie odwołać się do źródeł, takich jak encyklopedie czy słowniki.
- Jeśli temat wymaga rozważań w kwestii dyskusyjnej lub pyta o Twoje poglądy – możesz zacząć pracę od prezentacji swojego stanowiska w wymaganej sprawie – czyli od „wyznania”. Możesz też przedstawić swój plan dochodzenia do wymaganych wniosków, czyli tok postępowania, który zastosujesz w pracy. Możesz także w tym przypadku zacząć od pytania zadanego sobie, swojemu domniemanemu czytelnikowi lub wymyślone-mu rozmówcy.
- Przy większości tematów można wykorzystać jedną z następujących metod:
 - zacząć od ciekawego cytatu (musi nawiązywać do zagadnień zawartych w temacie),
 - zacząć od przykładu (postawa danego bohatera),
 - zacząć od wyjaśnienia swojego wyboru.

JESZCZE INNY TEMAT?

W tym przypadku można;

- pokusić się o ocenę tematu – interesujący, obejmujący szeroki zakres literatury itd.,
- zacząć od własnych rozważań i przemyśleń – małej wewnętrznej dyskusji o problematyce zwartej w temacie. Tu możesz wymienić bohaterów, twórców, tytuły, o których będzie mowa w pracy. Te rozważania także będą można zakończyć pytaniem. Odpowiedzią będzie przecież praca.

RECENZJA

Recenzja to tekst, w którym oceniasz jakieś dzieło kultury – książkę, film, spektakl itd. Jesteś wówczas recenzentem – masz prawo do własnych odczuć, ale żeby się nie skompromitować, musisz operować pewną wiedzą. Także na temat samej recenzji.

PLAN RECENZJI:

- **CZĘŚĆ I – PRZEDSTAWIENIE DZIEŁA**
Autor, tytuł, data powstania, przynależność do nurtu, epoki, czas odbioru.
- **CZĘŚĆ II – OCENIAJĄCA**
Kolejność dowolna, zależna od specyfiki dzieła: inaczej film, inaczej książka.
- **CZĘŚĆ III – PODSUMOWUJĄCA**
Ocena końcowa, zaproszenie lub zniechęcenie swojego czytelnika do odbioru dzieła.

RECENZJA POWINNA ZAWIERAĆ

- **ELEMENTY INFORMACYJNE:**
 - tytuł, nazwisko autora (reżysera, scenarzysty, pisarza), aktorów, kompozytora, scenografa, operatora zdjęć itp.;
 - streszczenie fabuły;
 - informację o miejscu, gdzie odbywała się projekcja, wystawa lub koncert.
- **ELEMENTY OCENIAJĄCE:**
Twoje zdanie na temat recenzowanego dzieła:
 - informację o tym, co Ci się podoba, a co nie – i dla-czego;
 - informację o tym, jakie dostrzegasz elementy nowator-skie, innowacje, oryginalne – a co powiela powtarzane wcześniej schematy;
 - informację o tym, jakie masz zdanie o konkretnych ele-mentach dzieła (grze aktorskiej, sposobie prowadzenia akcji, stylu, temacie) – i jak oceniasz całość.

CZEGO NIE POWINNO ZABRAKNAĆ?

- **Zdań wartościujących**
 - *Nie było dobrym pomysłem obsadzenie w roli głównej...*
 - *Po trzymającym w napięciu spektaklu zakończenie wyda-ło się nijakie i nużące.*
- **Argumentów** potwierdzających własne zdanie.
- **Podkreśleń, że to subiektywna ocena piszącego**
 - *moim zdaniem...; – uważam, że...;*
 - *można się ze mną nie zgadzać, ale sądzę, iż...;*
- **Szerszego spojrzenia** na omawiane dzieło – umiejscowienia go w kontekście całego dorobku reżysera, malarza czy pisa-rza, konkretnego nurtu, dzieł o podobnej tematyce, podob-nym stylu, atmosferze epoki, w jakiej powstał, itp.
- **Odwołań** do innych recenzentów.

RECENZJA FILMU

- 1. Informacje o filmie** (tytuł, reżyser, aktorzy, gdzie i kie-dy oraz przez kogo emitowany)
Uwaga – dodaj ciekawostki, może to wielkie przedsięwzię-cie kina, wysokobudżetowy obraz, sequel lub kino offowe. Jeśli wywołuje skandal lub jest kłapą – warto to napisać.
- 2. Oceny i omówienia:**
 - ogólne wrażenie
 - to, co w filmie szczególne (innowacje)
 - gra aktorska (najlepsi – najgorsi)
 - stroje, obrazy, scenografia
 - muzyka
 - kompozycja utworu
 - ocena pracy reżysera
 - scenariusz, pomysł na realizację tematu – wielkie nowa-torstwo czy powielanie schematu?
- 3. Wypowiedzi krytyków jako argumenty** (zgadzam się z nimi lub nie).
- 4. Podsumowanie** – ostateczna ocena.

RECENZJA KSIĄŻKI

- Recenzja książki powinna zawierać podstawowe informacje i odpowiedzi na większość zamieszczonych poniżej pytań.
- **Dane, jak w przypadku każdego tekstu kultury:**
daty, autor, nurt, popularność.
- **Czy to ważna książka w historii literatury?**
Jaki jest jej status?
Czy to bestseller,
– świetna książka nieznanego szerszej grupie odbiorców twórcy,
– nieudane dzieło kultowego pisarza,
– klasyka, którą znają wszyscy czytani ludzie?
- **Jaki jest główny problem poruszany w tej książce?**
Czy jest on ważny dla współczesnych czytelników?

OCENA

- **Oceń fabułę** – wartka, wciągą, z pomysłem czy nudna, sche-matyczna?
- **Oceń język** – typ narracji, język narratora i postaci. Czy jest li-teracki, czy potoczny, piękny, wulgarny, nieporadny?
- **Oceń kompozycję** – jaki to gatunek, czy odbiega od norm, czy je wiernie realizuje?
- **Oceń budowę postaci**, ukształtowanie przestrzeni, szukaj do-konań twórcy w tym zakresie.
- **Napisz do kogo jest adresowana** (do humanistów, młodzie-ży, wszystkich?)
- Zanotuj, jakie ma mocne, a jakie słabe punkty?
- **Podsumuj:** Jak oceniasz tę książkę? Czy polecasz ją innym?

KTO MÓWI W TEKŚCIE?

JEŚLI JEST TEKST – MUSI BYĆ KTOŚ, KTO GO MÓWI. RÓWNIEŻ WYPOWIEDZI WEWNĄTRZ TEKSTÓW MAJĄ SWOICH NADAWCÓW.

KTO MOŻE BYĆ NADAWCĄ W TEKŚCIE

1. MÓWI NARRATOR	
NARRATOR MOŻE NIE NALEŻEĆ DO ŚWIATA PRZEDSTAWIONEGO W POWIEŚCI. • Mówi w trzeciej osobie. • Jest wszechwiedzący (zna myśli ludzi, przeszłość, przyszłość). • Zachowuje dystans wobec przedstawionych zdarzeń. • Jest „przezroczysty” (nie ocenia, nie ujawnia swoich myśli, jest obiektywny). • Posiada dużą wiedzę z różnych dziedzin nauki. • Nie ujawnia bezpośrednio swoich poglądów, nie komentuje zdarzeń i zachowań postaci. • Manipuluje czytelnikiem – nie przedstawia mu wszystkiego wprost, ale zmusza do wyrobienia własnej opinii i do przemyślenia różnych spraw. <i>Jest niedziela, szkaradny dzień marcowy; zbliża się południe, lecz ulice Warszawy są prawie puste. Ludzie nie wychodzą z domów albo kryją się w bramach, albo skuleni uciekają przed siekącym ich deszczem i śniegiem. Prawie nie słychać turkotu dorożek, gdyż dorożki stoją.</i> Bolesław Prus <i>Lalka</i> Dzięki narratorowi widzimy tę scenę jakby z góry, panoramicznie. Wszechwiedzący narrator umie spojrzeć na sieć ulic, dorożkarzy, ludzi uciekających przed deszczem. Sam nie znajduje się wśród nich – on tylko relacjonuje.	MOŻE NALEŻEĆ DO ŚWIATA POWIEŚCI. • Mówi w pierwszej osobie. • Ma ograniczoną wiedzę (zna tylko swój wycinek rzeczywistości). • Jest jednym z bohaterów lub obserwatorów. • Przedstawia swój punkt widzenia, ujawnia swoje myśli i emocje. <i>Mieszkaliśmy na Starym Mieście z ciotką, która urzędnikom prała i latała bielizną. Mieliliśmy na czwartym piętrze dwa pokoiki, gdzie niewiele było dostatków, ale dużo radości, przynajmniej dla mnie. W naszej izdebce najokazalszym sprzętem był stół, na którym ojciec, powróciwszy z biura kleił koperty, u ciotki zaś pierwsze miejsce zajmowała balia.</i> Bolesław Prus <i>Lalka</i>, Pamiętnik starego subiekta Tu narratorem jest jeden z bohaterów powieści – subiekt Rzecki. Dzięki niemu poznajemy wycinek rzeczywistości – izdebkę z dzieciństwa taką, jaką pamięta ją stary pan Ignacy. On nie tylko relacjonuje, również wyraża swoje emocje.

2. MÓWIĄ BOHATEROWIE	
MONOLOG	DIALOG
DŁUŻSZA WYPOWIEDŹ BOHATERA <i>Gdyby ci wszyscy ludzie... – byli podobni do mnie, Paryż wyglądałby jak szpital smutnych wariatów. Każdy trulby się jakimś widziadłem, ulice zamieniłyby się w kaluże, a domy w ruinę. Tymczasem oni biorą życie, jakim jest. Uganiają się za praktycznymi celami, są szczęśliwi, tworzą arcydziela. A ja za czym gonilem?</i> <i>Naprzód za perpetuum mobile i kierowaniem balonami, potem za zdobyciem stanowiska, do którego nie dopuścili mnie moi własni sprzymierzeńcy, nareszcie za kobietą.</i> Mówi Wokulski z <i>Lalki</i> Prusa	ROZMOWA CO NAJMNIEJ DWÓCH POSTACI – Co? – spytałem. – Nie możesz wymyślić ani jednej rzeczy. – Właśnie, że mogę. Żebyś wiedziała, mogę. – No, to mów. – Lubię Alika – powiedziałem. Rozmawia rodzeństwo w <i>Buszującym w zbożu</i> Salingera.

TRZY RODZAJE MOWY

Bohaterowie mogą wypowiadać się samodzielnie, a może ich wypowiedź relacjonować narrator. I to właśnie jest istotą podziału na mowę zależną i niezależną – tego też mogą dotyczyć pytania testowe.

MOWA ZALEŻNA

Przytoczenie, relacjonowanie słów bohatera – włączone w tok narracji. Słowa postaci są „zależne” od narratora.

Piotr opowiadał o swojej przygodzie. Mówił, że to było straszne przeżycie, że nie chciałby tego powtórzyć. Na pytanie o strach, potwierdził.

Tu narrator mówi, co mówił Piotr.

MOWA NIEZALEŻNA

Całkowite wyodrębnienie, „wyjęcie” z narracji i usamodzielnienie głosu bohatera. Bohater staje się „niezależny”.

– To był koszmar – powiedział Piotr.
– Straszne przeżycie, nigdy więcej!
– Bałeś się?
– Tak, bałem się, naprawdę.

Tu Piotr mówi osobiście.

ZAPAMIĘTAJ

Słowa bohatera, te które sam wypowiada, nazywamy **mową niezależną**. Nazwa jest słuszna – wypowiedź postaci nie zależy od narratora ani od nikogo innego.

NARRATOR A DIALOG

Narrator w dialogu ujawnia się w częściach komentujących wypowiedź. Są to sformułowania typu: *powiedział, rzekł, odrzekł, stwierdził, dodał, odparł, zauważył*.

mówi bohater	mówi narrator
– Cześć, Michał	– krzyknęła Monika.
– Cześć	– odpowiedział Michał

MOWA POZORNIE ZALEŻNA

Właściwie mówi narrator, dlatego to wciąż mowa zależna. Ale – jest to sytuacja, w której narrator wciela się w postać, patrzy na świat oczami bohatera, przemawia jego słowami. Na chwilę staje się bohaterem, mówi – jakby to mówił bohater. Dlatego mamy do czynienia z mową tylko **pozornie** zależną.

Przykład:

Mówi narrator o pannie Izabeli:
Raz zobaczyła w pewnej galerii posąg Apollina, który na niej zrobił tak silne wrażenie, że kupiła piękną jego kopię i ustawiła w swoim gabinecie. Przypatrywała mu się całymi godzinami, myślała o nim i... kto wie ile pocałunków ogrzało ręce i nogi marmurowego bóstwa. [...]

Lalka Bolesława Prusa

ZAUWAŻ:

To przecież nie narrator tak widzi przeobrażenia posągu, lecz panna Izabela. To ona nazwałaby atletę kimś *nadzwyczajnej urody i siły*, narrator wchodząc w sposób myślenia, przejmuje również styl mowy postaci. To tak jakby sama panna Izabela opowiadała o swoich wizjach, ale – jej słowa nie są wyodrębnione, lecz wtopione w tok narracji. Oto mowa pozornie zależna.

Uwaga – teraz narrator:

Przywołuje jej wyobrażenia, patrzy jej oczami:

Raz był podobnym do odmłodzonego jenerała – bohatera, który wygrał bitwę i z wyżyn swojego siodła patrzył na śmierć kilku tysięcy walecznych. Drugi raz przypominał twarz najsławniejszego tenora, któremu kobiety rzuciły kwiaty pod nogi, a mężczyźni wyprzęgali konie z powozu. Inny raz był wesołym i panującym księciem krwi jednego z najstarszych domów panujących; inny raz dzielnym strażakiem, który za wydobycie trzech osób z płomieni [...], a inny raz weneckim gondolierem albo cyrkowym atletą nadzwyczajnej urody i siły.

TEST

1. Ile osób wypowiada się w poniższym tekście:

Wokulski odgadł, że nie cieszy się łaskami wiernego sługi, który był przy pojedynku.
– Pan baron w domu? – spytał.
– Pan baron leży chory i nikogo nie przyjmuje, bo teraz jest doktor [...].
Bolesław Prus *Lalka*

- a) Trzy: narrator, baron, Wokulski.
- b) Trzy: narrator, Wokulski, sługa.
- c) Dwie: sługa i Wokulski.
- d) Cztery: narrator, sługa, Wokulski, baron.

2. Przeczytaj tekst i wybierz prawidłowy opis narratora:

Był to mój trzeci kolejny szpital, już w Anglii, i przewieziono mnie nocą i umieszczono na jedynym wolnym łóżku. W szpitalu nie było poza tym wolnych łóżek i wszystkie sale były pełne, i stało w nich więcej łóżek niż powinno było stać. Był to czas, kiedy codziennie napływali setkami tacy jak ja, z dywizyj, o których było w pismach [...].
Ksawery Pruszyński *Różaniec z granatów*

- a) Narrator trzecioosobowy, wszechwiedzący, przezroczysty.
- b) Narrator należący do świata powieści, pierwszoosobowy.
- c) Narrator spoza świata powieści, pierwszoosobowy.
- d) Narrator należący do świata powieści, wszechwiedzący.

3. Czy poniższy tekst nazwiesz mową niezależną?

– Co, Janku?
– Ej, nic, tak sobie tylko pomyślałem...
– Co pomyślałeś?
Eliza Orzeszkowa *Hekuba*
a) Tak. b) Nie.

4. Kto mówi w tekście, że pani Teresa mogłaby jeszcze być śliczną kobietką?

Ale nie w głowie jej były młodość i piękność, dbała o nie jak o piąte koło u wozu. Gdy jej ktoś z sąsiadów żartem raz powiedział: „Pani Teresa, gdyby się ładnie ubrała i uczesała, a kroczeniem trochę mniej zamaszystym chciała chodzić, toby jeszcze śliczną kobietką być mogła!” – zdziwiła się zrazu, potem się rozgniewała i sąsiada ofuknęła.
Oscar Wilde *Słowik i róża*

- a) Narrator. b) Sąsiad.
- c) Sama pani Teresa. d) Nie wiadomo, kto to mówi.

5. Przeczytaj tekst. Wskaż słowa, które mówi narrator.

– Czemu on płacze? – spytała jaszczureczka, przebiegając obok niego z podniesionym do góry ogonkiem.
– Tak, dlaczego? – powtórzył motyl, uganiający się za promieniem słońca.
– No, czemu? – szepnęła stokrotka do swej sąsiadki cichym, łagodnym głosem.
– Płacze z powodu czerwonej róży – objął słowik.

- a) Podkreślone części zdania.
- b) Niepodkreślone części zdania.
- c) Tylko wyrazy: *spytał, powtórzył, szepnęła, objął*.
- d) Wszystko mówi narrator.

6. Ile osób mówi w powyższym tekście?

- a) 5 – jaszczurka, słowik, motyl, stokrotka i narrator b) 4 – jaszczurka, słowik, motyl, stokrotka
- c) 5 – jaszczurka, słowik, motyl, stokrotka, ktoś, kto płacze d) 4 – narrator, jaszczurka, motyl, słowik.

7. Czy kwiaty i zwierzęta mogą mówić? Jak nazwiesz zabieg „obdarowania” mową ludzką tych bohaterów?

8. Napisz tekst, w którym:

- a) Będziesz narratorem pierwszoosobowym, będziesz opowiadał w czasie przeszłym.
- b) Oprócz Ciebie będą wypowiadać się mową niezależną 2 osoby.
- c) Tekst będzie miał 10 zdań.

ODPOWIEDZI:

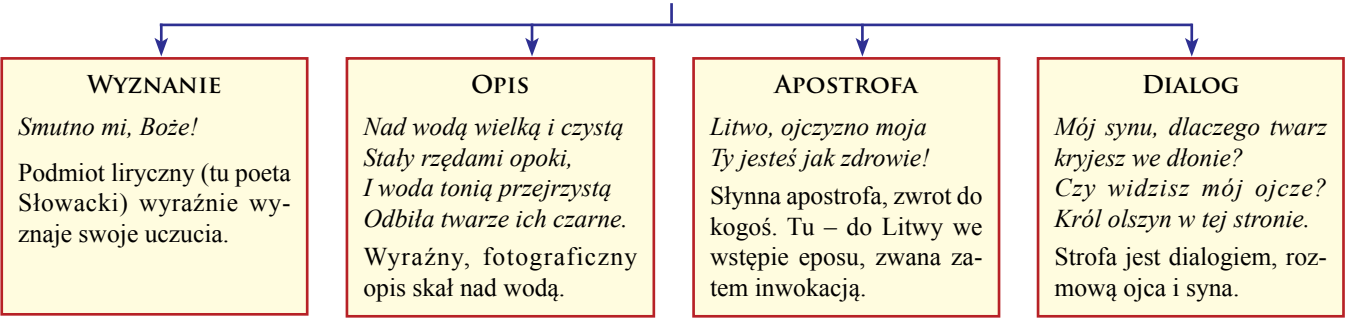
- 1 b) 2. b) 3. tak 4. b) 5. a) 6. a)
- 7. Antropomorfizacja lub personifikacja – nadanie cech człowieka przedmiotom lub przyrodzie.

CZYM JEST TEN WIERSZ?

Czytasz sobie strofę wiersza. I nagle dobija Cię pytanie: co to jest? Wyznanie czy opis? To pytanie może dopaść Cię na teście. W tego typu pytaniach nie chodzi o gatunek, nie odpowiadamy więc: to bajka, sonet, fraszka. Chodzi o typ wypowiedzi podmiotu lirycznego. Czy wyznaje własne uczucia, zwierza się całemu światu? Czy opisuje zachwycającą scenę? A może poucza, znę-

ca się, dokucza? W każdej wypowiedzi lirycznej bez większego trudu znajdziecie informacje, które określają wzajemny stosunek nadawcy i odbiorcy. W niektórych wierszach podmiot liryczny w wyraźny sposób podkreśla swoją obecność, w innych „ukrywa się”. Tak samo jest z odbiorcą. Uporządkujmy to. Wypowiedź liryczna, czy też po prostu – wiersz przybiera różne postacie.

NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE TO:

JEŚLI WIERSZ JEST WYZNANIEM...

...to bardzo często spotkamy się z wyznawaniem uczuć: *cierpię, kocham, tęsknię, rozpaczam*. To liryka w najczystszej postaci, bo przecież istotą liryki jest właśnie wyraz uczuć.

- Jeśli wyznania są typowym zwierzeniem, rodzajem poetyckiej spowiedzi, taki utwór możemy nazwać **utworem konfesyjnym**. Wcale nietrudny termin, bo kojarzy się z konfesjonalem.
- Inny to **poetyckie credo**, czyli wypowiedź-manifest, wyznanie poety dotyczące jego poglądów czy programu poetyckiego. *Ja będę pisał tylko wiersze ponure* – to jak najbardziej credo.
- Może być też tak, że poeta nie tyle zdradza swoje uczucia, co rozważa jakiś dylemat, problem. Wówczas możemy mieć do czynienia z **refleksją poetycką**.

Uwaga! Wyznanie to zawsze liryka bezpośrednia, a podmiot liryczny wypowiada się w 1. osobie.

Pamiętaj! Podmiotem lirycznym może być oczywiście drzewo, krzesło, wymyślona postać – to wcale nie musi być poeta.

JEŚLI TO BĘDZIE APOSTROFA...

...to będzie wyraźny **zwrot do kogoś**. Do pojedynczej osoby (*o ukochana moja!*), albo do wielu osób (*ludzie, ludzie!*). Może zaistnieć sytuacja, w której poeta użyje 1 osoby liczby mnogiej – zwraca się do grupy, do której sam należy: *Hej, użyjmy żywota/wszak żyjem tylko raz* – tymi słowami Mickiewicz namawia kolegów do zabawy w słynnej *Pieśni filaretów*.

- Apostrofa może łączyć się z wyznaniem, kiedy podmiot kieruje swoje wyznanie do konkretnego adresata. Może być też pouczeniem, przestrogą, nakazem – wówczas mówimy o perswazyjności wiersza.
- Szczególnym rodzajem apostrofy jest **inwokacja**, czyli zwrot do bóstwa czy innego autorytetu zamieszczony we wstępie utworu.
- Czasem apostrofa jest oskarżeniem, może też być pytaniem. Cechą wyróżniającą wypowiedź – apostrofę jest obecność odbiorcy, adresata.

JEŚLI WIERSZ JEST OPISEM...

...to może być opisem sytuacji, krajobrazu (przestrzeni), przedmiotu, postaci.

- **Sytuacja** – to scena, w której coś się dzieje, zmienia. Zawsze będzie to opis bardziej dynamiczny od pozostałych.
- **Opis krajobrazu** – z założenia statyczny, nieruchomy, więcej w nim będzie przymiotników niż czasowników. Czasem może nastąpić trudność w nazwaniu takiego opisu. Przypomnij sobie burzę morską z sonetu Mickiewicza:
*Zdarto żagle, ster prysnął, ryk wód, szum zawiei,
głosy trwożnej gromady, pomp złowieszcze jęki.*
Opis sytuacji, ale także opis morza w czasie burzy – więc krajo-braz, i to naprawdę bardzo dynamiczny.
- Z opisem postaci nie powinno być problemu, podobnie opis przedmiotu rozpoznasz bez trudu.

JEŚLI TO BĘDZIE DIALOG...

...to może być na przykład scenka udratyzowana – często zdarza się w bajkach, gdzie rozmawiają kruk i lis, albo ptaszki w klatce. Dialog łatwo rozpoznać: są to wypowiedzi co najmniej dwóch osób. Podane są w formie mowy niezależnej (dobry moment na to, aby sobie ten termin przypomnieć).

Mowa niezależna to bezpośrednia wypowiedź: *Cześć, stary*.

A jak ktoś relacjonuje to pośrednio: *Wojtek przywitał się z kolegą*, to będzie **mowa zależna**.

Przy okazji dialogu przypomnijmy sobie pojęcie monologu.

Monolog – to dłuższa wypowiedź bohatera, który mówi do siebie. Monologuje – znaczy gada sam ze sobą. Najsłynniejszy monolog świata – to *Być albo nie być* Hamleta. Ale gdybyśmy mieli określić, czym jest wiersz-monolog, to wyszłoby nam raczej wyznanie, refleksje, a nie dialog. Bo do dialogu, jak do tanga, trzeba dwojga. Może też być – tu już w odróżnieniu od tanga – troje i więcej rozmawiających osób.

PYTANIA O SZYK ZDANIA

PYTANIA TESTOWE MOGĄ SPRAWDZIĆ, CZY POTRAFISZ WSKAZAĆ SZYK PRZESTAWNY W ZDANIU. NA DRUGIM MIEJSCU PLASUJE SIĘ ZAGADNIENIE POPRAWNOŚCI ZDAŃ, BO – CHOĆ W POLSKIM ZDANIU MOŻNA SPORO PRZESTAWIAĆ – NIEKTÓRE KONSTRUKCJE SĄ JUŻ NIEPRAWIDŁOWE. BY ZWYCIĘSKO WYBRNĄĆ Z POWYŻSZYCH PUŁAPEK, TRZEBA MIEĆ PODSTAWOWĄ WIEDZĘ O SZYKU ZDANIA. OTO ONA – PODANA W FORMIE KILKU REGUŁ.

1. IMIĘ STAWIAJ PRZED NAZWISKIEM.

Dobrze:
To był Henryk Sienkiewicz.

Gorzej:
To był Sienkiewicz Henryk.

2. WYRAZ OKREŚLAJĄCY STAWIAJ PRZY OKREŚLANYM.

Nie rozdzielaj biedaków – będą daleko, będzie marnie.

Dobrze:
Idę do ciebie, Maryś ukochana.

Źle:
Idę, Maryś, do ciebie, ukochana.

3. PRZYMIOTNIK STAWIAJ PRZED RZECZOWNIKIEM

Jeśli zrobisz odwrotnie – trafisz w nazwę własną (albo ją stworzysz) lub w stałe określenie.

Dobrze:
rude włosy, ciemne oczy, długie nogi (np. ktoś ma).

Głupio:
włosy rude, oczy ciemne, nogi długie – (np. ktoś ma).

Zauważ:
• czarne morze (może być każde, choćby nocą), ale Morze Czarne (tylko jedno, nazwa własna).
• centralny dworzec (może być w każdym mieście), ale Dwa-rzec Centralny (konkretny, w Warszawie)

UWAGA, UWAGA!

Poeci i pisarze często przestawiają szyk w zdaniu, aby:

- stworzyć coś nowego,
- określić własny styl,
- lub zadziwić czytelnika.

Poetom i pisarzom uchodzi to na sucho – i z reguły, choć czujemy dziwność języka, doskonale rozumiemy znaczenie słów. Mistrzami szyku przestawnego byli poeci barokowi. Pisali na przykład takie tytuły:

Poetowie polscy świeższy i dawniejszy na dworze helikońskim od-malowani (W. Kochoński)

4. NIE STAWIAJ ZAIMKÓW

(MI, CI, MNIE, GO, MU, SIĘ) ani na początku, ani na koń-cu zdania:

Dobrze:

Zrobiło mi się słabo.
Gonił mnie mały zajączek.
Jak cię złapię, coś ci zrobię.
Bardzo pragnę go dogonić.
Bardzo pragnę mu się przyjrzeć.
Jak ją spotkam, to ucieknę.

Źle:

Zrobiło się słabo mi.
Zajączek mały gonił mnie.
Cię złapie jak, coś zrobię Ci.
Go dopędzić pragnę bardzo.
Bardzo pragnę przyjrzeć się mu.
Ją jak spotkam, to ucieknę.

5. NIE ROZDZIELAJ PRZYIMKA OD RZECZOWNIKA.

Dobrze:

Lubię siedzieć w domu.
Stał piesek przy płocie.
Leżał piesek pod stołem.
Wierzę w ciebie niemal na mur.

Źle:

Lubię w siedzieć domu.
Stał przy piesek płocie.
Leżał pod piesek stołem.
Wierzę w ciebie na niemal mur.

albo:

Dąfnis w drzewo bobkowe przemieniła się (S. Twardowski)

Innym pisarzem, który upodobał sobie zaimki lub czasowniki na końcu zdania, i na wsze czasy stało się to charakterystyczne dla jego stylu, był... Witold Gombrowicz. To on (a właściwie jego bohater w *Ferdydurke*) mówi słynne zdanie:

Słowacki wielkim poetą był!

Albo inne:

Niech kształt mój rodzi się ze mnie,
niech nie będzie zrobiony mi!

INWERSJA ZDANIOWA

– tak określa się szyk przestawny w zdaniu, celowo zastosowa-ny w wierszu lub w tekście prozatorskim. Z szykiem przestaw-nym jako specjalnym chwytem spotykają się uczniowie przy ana-lizie poezji barokowej.

WYRAZ NA KOŃCU ZDANIA

Zauważ, że to, co umieszczamy na końcu zdania, ma największe znaczenie, na to zwraca się uwagę odbiorcy. Mogą o to pytać w te-stach, bo to, na końcu zdania, jest najbardziej wyeksponowane.

Zobacz:

- Jutro startujesz w zawodach o puchar świata!
- W zawodach o puchar świata startujesz jutro!

W pierwszym zdaniu uprzytomniliśmy koledze, w jakich startuje zawodach, w drugim, że to już jutro.

Jan Kochanowski mieszkał w Czarnolesie. Eksponujemy miejsce zamieszkania Jana z Czarnolasu.

W Czarnolesie mieszkał Jan Kochanowski. – Eksponujemy mieszkańca Czarnolasu.

Jan Kochanowski mieszkał w Czarnolesie z rodziną. – Eksponujemy członków rodziny Jana z Czarnolasu.

SPRAWDZIAN

1. Popraw szyk w zdaniach:
- a) Ta lektura od powieści wielu lepsza jest.
 - b) Wypiański mi podoba się.
 - c) Ojciec prezent córce kupił po nie wiadomo co.
 - d) Przyszedłem, zwyciężyłem, zobaczyłem.
2. Które z poniższych zdań eksponuje miejsce zdarzenia?
- a) Wczoraj w parku znalazłem pieniądze.
 - b) W parku pieniądze znalazłem wczoraj.
 - c) Wczoraj znalazłem pieniądze w parku.
3. W którym cytacie pojawia się szyk przestawny wyrazów?
- A. Mimowolny krzyk łączę z wesołym orszakiem.
 - B. Wyciągam ręce, padam na piersi okrętu.
 - C. Lekko mi! rzeźwo! lubo! wiem, co to być ptakiem.
 - D. Zdaje się, że pierś moja do pędu go nagli.

4. W którym z podanych tytułów autor celowo zastosował szyk przestawny?
- a) Bema pamięci żałobny-rapsod.
 - b) Transakcja wojny chocimskiej.
 - c) O poprawie Rzeczypospolitej.
 - d) O Śnieżce królownie i krasnoludkach siedmiu.

5. Jak na pewno nie można powiedzieć?
- a) Stalin Józef
 - b) Wacław Lapiński
 - c) Z Janko Czarnkowa
 - d) Z Czarnkowa Janko

POCIESZAJĄCA INFORMACJA!

Poprawnego szyku w zdaniu uczymy się wraz z nauką mowy, własnego języka. Aby dobrze rozpoznać zdanie poprawne, nie potrzeba wielkiej wiedzy, intuicyjnie potrafimy wskazać zdanie, które biegnie gładko i to, w którym coś nie gra. Cza-sem – także to czujemy – szyk przestawny nie jest błędem, bo nie wpływa na zrozumienie zdania. Np. czy powiemy: spotkałem dziewczynę o zielonych oczach czy spotkałem dziewczynę o oczach zielonych – niewiele zmienia. Czasem zaś szyk przestawiony jest tak, że nic nie można zrozumieć – wtedy widzimy, że to błąd. Np. W przypadku mi się klasówek zdarzyło kilku nie nic umieć. Oczywiście: W przypadku kilku klasówek zdarzyło mi się nic nie umieć.

6. Popraw błędnie poprzestawiane nazwiska:
- a) Anna Maria Jopek
 - b) Stanisław August Poniatowski
 - c) Janusz Mikke Korwin
 - d) Jan Morsztyn Andrzej
7. Popraw przysłówia, które zepsuło przestawienie szyku:
- a) Jak pościesz, tak się wypisz sobie.
 - b) Ponieśli wilka kilka razy i nosił wilk.
 - c) Zamienił stryjek kijek na siekierkę.
 - d) Lepszy gołąb na dachu niż wróbel w garści.

- ODPOWIEDZI
- 1.
- a) Ta lektura jest lepsza od wielu powieści.
 - b) Podoba mi się Wypiański.
 - c) Ojciec nie wiadomo co po kupił córce prezent.
 - d) Przyszedłem, zobaczyłem, zwyciężyłem.
2. c), 3. d), 4. a), 5. c)
- 6.
- c) Janusz Korwin Mikke
 - d) Jan Andrzej Morsztyn
- 7.
- a) Jak sobie pościesz, tak sięS wypisz.
 - b) Nosił wilk razy kilka ponieśli i wilka.
 - c) Zamienił stryjek siekierkę na kijek.
 - d) Lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu.

TEST Z HISTORII

Polska i Litwa pod rządami ostatnich Jagiellonów

1. Władcy z dynastii Jagiellonów rządili Koroną Polską i Wielkim Księstwem Litewskim w latach
A. 1386-1525, B. 1492-1596,
C. 1386-1572, D.1447-1548
- 2.Na przełomie XV i XVI wieku Jagiellonowie zasiadali na tronach:
A. Polski, Litwy, Węgier i Prus B. Polski, Czech, Prus i Węgier
C. Polski, Litwy, Czech i Prus D. Polski, Litwy, Czech i Węgier
3. W XVI wieku największe zagrożenie dla wschodnich granic państwa polsko-litewskiego stanowiło
A. Wielkie Księstwo Moskiewskie. B. Imperium Osmańskie.
C. Państwo Zakonu Inflanckiego. D. Królestwo Szwecji.
4. Uzupełnij tekst.
Za panowania przedostatniego króla z dynastii Jagiellonów (a).....
udało się zakończyć konflikt polsko-krzyżacki. Po przegranej przez zakon ostatniej wojnie polsko-krzyżackiej, która miała miejsce w latach (b)..... wielki mistrz (c).....
pod wpływem nauk inicjatora reformacji (d)..... postanowił sekularyzować państwo zakonne i przekształcić je w świeckie księstwo. W kwietniu 1525 roku złożył królowi Polski, wielkiemu księciu litewskiemu (e)....., na mocy którego państwo zakonne zostało przekształcone w (f)..... – świeckie księstwo będące lennem Polski.
5. Podaj tytuł obrazu, nazwisko malarza, miejsce wydarzenia i wymień 5 postaci przedstawionych na płótnie.

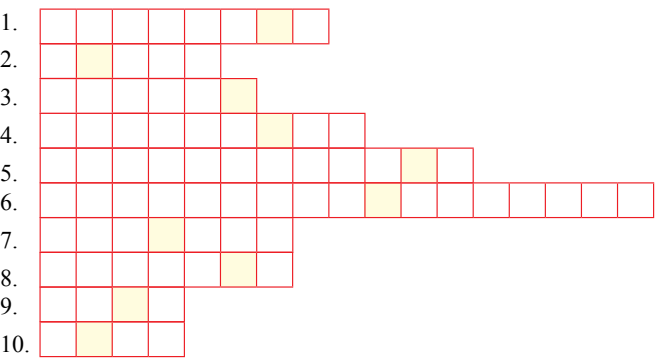
6. Zygmunt Stary otrzymał taki przydomek, ponieważ
A. długo panował. B. późno się ożenił.
C. był najstarszym synem Kazimierza Jagiellończyka. D. jego syn Zygmunt August w wieku 10 lat został koronowany na króla.
7. Dzięki rządowi Zygmunta Starego na zachodniej granicy polsko-niemieckiej na ponad 200 lat zapanował spokój, ponieważ
A. król Polski podbił państwo Habsburgów.
B. król Polski zrzekł się pretensji do tronów Czech i Węgier.
C. Zygmunt Stary zjednoczył siły w walce z Niemcami z Albrechtem Hohenzollernem.
D. Zygmunt Stary osadził na tronie w Rzeszy Niemieckiej Jana Olbrachta.

8. Zaznacz P (prawda) lub F (fałsz).

	P	F
a) W 1526 roku do Korony Polskiej zostało przyłączone Księstwo Mazowieckie.		
b) Na przełomie lat 50. i 60. XVI wieku rozpoczął się konflikt o panowanie nad Morzem Bałtyckim.		
c) W wojnie o Inflanty uczestniczyły: Polska, Litwa, Szwecja, Dania, Moskwa, Norwegia.		
d) Wojna o Inflanty zmusiła Zygmunta Augusta do stworzenia marynarki wojennej.		

Demokracja szlachecka w Rzeczypospolitej

1. Rozwiąż krzyżówkę i odczytaj hasło.

1. Najwyższy urząd szlachecki, ziemski.
2. Zasiadały w nim dwie grupy senatorów – duchowni i świeccy.
3. Msza dziękczynna odśpiewywana na koniec obrad sejmowych.
4. Konstytucja uchwalona w 1505 roku za panowania Aleksandra Jagiellończyka.
5. Zasiadali w niej posłowie wybierani przez lokalne sejmiki ziemskie.
6. Powołanie pod broń ludności zdolnej do noszenia broni.
7. Staropolska nazwa diet poselskich.
8. Najwyższa, najbogatsza warstwa szlachty, posiadacze wielkich majątków ziemskich.
9. Obok króla, najwyższa władza w Rzeczypospolitej.
10. Pora roku, kiedy nie zwoływano sejmów.

2. Podkreśl szereg, w którym władcy zostali wymienieni w kolejności chronologicznej.

- A. Zygmunt Stary – Kazimierz Jagiellończyk – Aleksander Jagiellończyk – Zygmunt August – Jan Olbracht
B. Aleksander Jagiellończyk – Zygmunt August – Kazimierz Jagiellończyk – Jan Olbracht – Zygmunt Stary
C. Kazimierz Jagiellończyk – Jan Olbracht - Aleksander Jagiellończyk – Zygmunt Stary – Zygmunt August
D. Kazimierz Jagiellończyk – Jan Olbracht – Aleksander Jagiellończyk – Zygmunt August – Zygmunt Stary

Rzeczypospolita Obojga Narodów

1. Połącz pojęcie z definicją.

- a) unia personalna b) unia realna
1. związek dwóch lub więcej państw, których sprawy zagraniczne, wojskowe i finansowe prowadzone są wspólnie
2. połączenie dwóch lub więcej państw poprzez osobę wspólnego monarchy przy jednoczesnym zachowaniu odrębnych władz

2. Wymień 5 powodów zawarcia unii realnej między Koroną a Wielkim Księstwem Litewskim.

-
.....
.....
.....
.....

3. Podaj nazwę państwa, które posługiwało się poniższym herbem oraz nazwij elementy widoczne na tarczy herbowej.

4. Na podstawie poniższego tekstu wymień postanowienia unii lubelskiej z 1569r.

1. W imię Pańskie, Amen. Ku wiecznej pamięci sprawy niżej opisanej. [...]
3. Iż już Korona i Wielkie Księstwo Litewskie jest jedno nierozdzielone i nieróżne ciało, a także nieróżna, ale jedna spolna Rzeczpospolita która się ze dwu państw i narodów w jeden lud zniosła i spoiła.
4. A temu obojemu narodowi, żeby już wiecznymi czasy jedna głowa, jeden pan i jeden król spolny rozkazywał, który spolnymi głosy Polaków i od Litwy obran, a miejsce obierania w Polsce, a po tym Królestwo Polskie pomazan i koronowan w Krakowie będzie [...]
8. Sejmy i rady tej obój naród ma zawsze mieć spolne koronne pod królem polskim panem swym i zasiadać tak panowie między panami osobami swemi jako posłowie między posły i radzić o spolnych potrzebach tak na sejmie jako i bez sejmu w Polsce i na Litwie.

5. Wymień 3 postanowienia unii lubelskiej nieprzywołane w powyższym tekście.

.....

.....

.....

Pierwsze wolne elekcje w Rzeczpospolitej

1. Wyjaśnij, na czym polegała wolna elekcja.

wolna elekcja –

.....

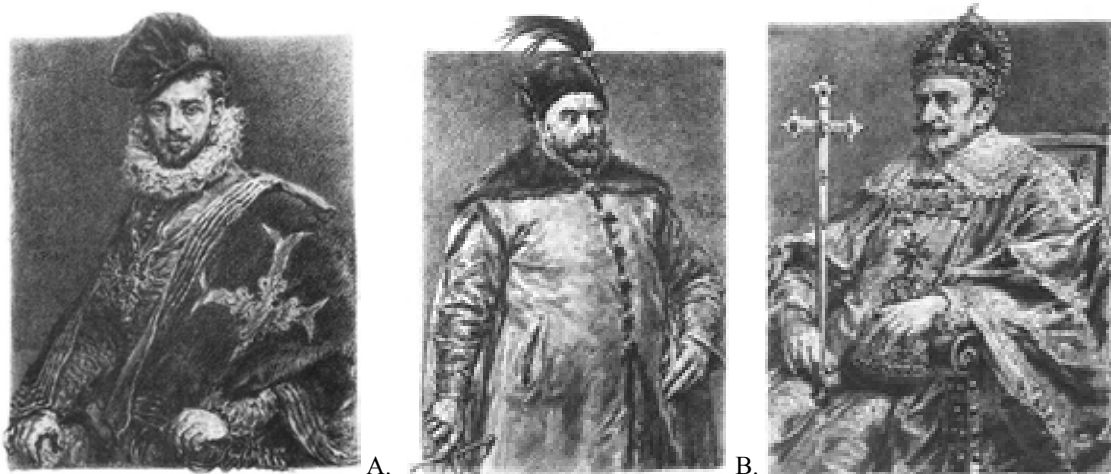
.....

2. O jakim wydarzeniu mówi poniższy fragment?

Był to dzień osiemnasty czerwca [1574 r.]. Wszyscy, co byli w Krakowie, z przerażeniem przyjęli wieść o tak niespodziewanym zniknięciu króla, ale najdotkliwiej odczuł to Karnkowski, biskup kujawski, na którego radach król zwykle polegał i obsypywał dowodami swej łaski. Biskup w takim położeniu Rzeczypospolitej postanowił doścignąć króla i w towarzystwie Stanisława Sędziwoja Czarnkowskiego dziesięć mil biegł na próżno. Hrabia Tęczyński z Mikołajem Zebrzydowskim na rączych rumakach, sami zmęczeni, dopędzili zmęczonego króla za Pszczyną. Zaklinano go, aby nie dawał w poniewierkę swej wiary i czci, opuszczając w ten sposób to szlachetne królestwo. Nie dał się król zmiękczyć prośbami Tęczyńskiego.

Odp.

3. Podpisz ilustracje przedstawiające pierwszych władców elekcyjnych. Przyporządkuj daty ich panowania.

C. 1587–1632, 1573-1574, 1576–1586

A. B. C.

4. Zaznacz P (prawda) lub F (falsz).

	P	F
a) Wyboru władców elekcyjnych dokonywano na sejmie elekcyjnym, który odbywał się w Krakowie.		
b) Prawo do udziału w wyborze nowego władcy mieli tylko magnaci.		
c) Szlachta przedkładała elektom do zaprzysiężenia Artykuły henrykowskie – dokument gwarantujący nienaruszalność szlacheckich praw i wolności.		
d) Szlachta wymogła na elektach pacta conventa, czyli osobiste zobowiązania królów elekcyjnych wobec państwa.		
e) Jednym z najwybitniejszych polskich królów elekcyjnych był Henryk Walezy.		
f) Stefan Batory dokonał reformy wojskowej, podporządkował Polsce i Litwie większość Inflant oraz ufundował Akademię Wileńską.		

Kultura renesansowa w Rzeczpospolitej

1. Na diagramie odszukaj nazwiska, nazwy i terminy związane z reformacją i kontrreformacją w Polsce. Wpisz je pod diagramem.

1	J	U	A	E	N	L	A	G	S	L	K	C
2	B	I	H	O	C	U	Z	J	S	W	U	S
3	B	I	R	A	P	C	I	A	P	O	L	S
4	A	T	F	D	O	L	G	E	R	A	N	C
5	P	S	I	O	K	T	R	S	Ó	K	A	R
6	Y	K	A	M	T	O	L	D	I	K	C	Y
7	O	P	I	K	R	U	A	T	K	Ó	W	R
8	I	A	N	N	D	O	W	F	I	E	G	R
9	H	J	K	Z	L	A	Z	M	C	O	B	Ś

2. Polska i Litwa przeżywały dynamiczny rozwój gospodarczy w

- A. XIV w. B. XV w. C. XVI w. D. XVII w.

3. Polskę nazywano „spichlerzem Europy” dzięki

- A. wielkim odkryciom geograficznym. B. eksportowi zboża z naszego kraju.
C. ekspansji zamorskiej Europejczyków. D. szlakom lądowym łączącym Wschód z Zachodem.

4. Szlachta polska ograniczyła wolność osobistą chłopom poprzez

- A. wzrost pańszczyzny do 3 dni.
B. zakaz swobodnego wyprowadzania się ze wsi.
C. surowe kary za zbiegostwo.
D. import towarów rzemieślniczych.

5. Podstawą tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej stała się

- A. unia lubelska. B. konfederacja warszawska.
C. polonizacja. D. unia kościelna.

6. Olbrzymie zasługi dla rozwoju kultury renesansu w Polsce położyli

- A. Zygmunt Stary i Bona Sforza. B. Zygmunt August i Barbara Radziwiłłówna.
C. Henryk Walezy i Anna Jagiellonka. D. Zygmunt Stary i Zygmunt August.

7. Do powstania nowożytnego języka polskiego przyczynili się

- A. Jan Kochanowski i Andrzej Frycz Modrzewski. B. Jakub Wujek i Mikołaj Rej.
C. Jan Zamoyski i Andrzej Frycz Modrzewski. D. Jan Kochanowski i Mikołaj Rej.

Kultura europejska w XVII w.

1. Uzupełnij zdania.

- A. Epoką baroku nazywamy okres w dziejach europejskiej architektury, sztuk plastycznych, literatury i muzyki trwający od schyłku (a) do początków (b)
- B. Barok narodził się (c).....
- C. Sztuka barokowa w krajach katolickich służyła zwalczaniu (d)..... i propagowaniu reform soboru (e).....
- D. Na początku XVII w. we Włoszech narodził się nowy gatunek sztuki muzycznej – (f)....., stanowiąca połączenie teatru, śpiewu i muzyki orkiestralnej.
- E. Najwybitniejszymi malarzami epoki baroku są flamandzki malarz (g)..... i niderlandzki – (h).....

2. Rozpoznaj twórców i tytuły dzieł.

- a)
- b)
- c)

3. Uzupełnij tabelę.

Portret	Twórca	Pochodzenie	Dziedzina	Dzieło
				
				
				
				
				
				
				

ODPOWIEDZI

Polska i Litwa pod rządami ostatnich Jagiellonów

- Odp. 1** C.; **Odp. 2** D.; **Odp. 3** A.
- Odp. 4** (a) Zygmunta Starego, (b) (1519 – 1521), (c) Albrecht Hohenzollern, (d) Marcina Lutra, (e) hołd lenny, (f) Prusy Książęce
- Odp. 5** **Tytuł** – *Hołd pruski*;
Autor – Jan Matejko;
Miejsce – Rynek Główny w Krakowie;
Postacie przedstawione na płótnie – Albrecht Hohenzollern, Zygmunt Stary, Stańczyk, królowa Bona Sforza, Zygmunt August.
- Odp. 6** D.; **Odp. 7** B.
- Odp. 8** a) P; b) P; c) F, d) P

Demokracja szlachecka w Rzeczypospolitej

- Odp. 1** 1. wojewoda, 2. senat, 3. tedeum, 4. nihil novi, 5. izba poselska, 6. pospolite ruszenie, 7. strawne, 8. magnaci, 9. sejm, 10. lato
- Hasło** – DEMOKRACJA
- Odp. 2** C.

Rzeczypospolita Obojga Narodów

- Odp. 1** a – 2, b – 1
- Odp. 2**
- program egzekucji praw i dóbr wysunięty przez średnią szlachtę w czasach panowania Zygmunta Starego,
 - wojna w Inflantach,
 - chęć wzmocnienia pozycji Polski i Litwy na arenie politycznej i militarnej,
 - chęć uzyskania przez szlachtę litewską podobnych przywilejów i wpływów jakie miała szlachta polska,
 - obawy Zygmunta Augusta o rozpad unii polsko-litewskiej z powodu braku potomka.
- Odp. 3** Herb Rzeczypospolitej Obojga Narodów: Korony – Orzeł Biały i Litwy – Pogoń.
- Odp. 4**
- Korona i Wielkie Księstwo Litewskie tworzyły wspólną Rzeczypospolitą,
 - władcę państwa – króla Polski i wielkiego księcia litewskiego miała wspólnie wybierać szlachta polska i litewska,
 - sejmy walne miały być zwoływane wspólnie dla Korony i Litwy.
- Odp. 5**
- wspólna dla obu państw polityka zagraniczna,
 - jednakowa moneta i system pieniężny,
 - jednakowe prawa i przywileje dla szlachty polskiej i litewskiej.

Pierwsze wolne elekcje w Rzeczypospolitej

- Odp. 1** **wolna elekcja** – wybieranie kolejnych władców przez ogół szlachty spośród różnych zgłoszonych kandydatów.
- Odp. 2**
- Ucieczka do Paryża w celu objęcia tronu francuskiego pierwszego elekcyjnego władcy Rzeczypospolitej – 22-letniego francuskiego królewicza Henryka III Walezego po czterech miesiącach rządów.
- Odp. 3** A. Henryk Walezy – 1573-1574, B. Stefan Batory – 1576-1586 C. Zygmunt III Waza – 1587-1632
- Odp. 4** a) F, b) F, c) P, d) P, e) F, f) P

Kultura renesansowa w Rzeczypospolitej

- Odp. 1** 1. Jan Łaski, 2. Hozjusz, 3. Bracia Polscy, 4. Tolerancja, 5. Piotr Skarga, 6. Katolicyzm, 7. Kraków, 8. Innowiercy, 9. Zamość, 10. Złoty wiek
- Odp. 2** C.; **Odp. 3** B.; **Odp. 4** A., B., C.; **Odp. 5** B.; **Odp. 6** A. i D.; **Odp. 7** D.

Kultura europejska w XVII w.

- Odp. 1**
- (a) – XVI w., (b) – XVIII w., (c) – we Włoszech, (d) – reformacji, (e) – trydenckiego, (f) – opera, (g) – Rubens, (h) – Rembrandt
- Odp. 2** Rubens – *Sąd Parysa*
Rembrandt - *Powrót syna marnotrawnego*
Diego Velázquez - *Panny dworskie*
- Odp. 3**
1. Jan Sebastian Bach, Niemcy, muzyka, *Pasja według św. Mateusza*,
 2. Jerzy Fryderyk Haendel, Niemcy, muzyka, oratorium *Mesjasz*,
 3. William Szekspir, Anglia, teatr, *Hamlet, Makbet, Romeo i Julia*,
 4. Molier, Francja, teatr, *Świętoszek, Skąpiec*,
 5. Galileusz, Włochy, astronomia, fizyka, filozofia, konstruktor teleskopu, potwierdził heliocentryczną teorię Kopernika,
 6. Kartezjusz, Francja, filozofia, racjonalizm, *Myślę, więc jestem*,
 7. Izaak Newton, Anglia, fizyka, astronomia, filozofia, historia, badanie *Biblii*, prawo powszechnego ciążenia, prawo ruchu,

ARE YOU POSITIVE?!

CERTAINTY › PROBABILITY › POSSIBILITY PEWNOŚĆ › PRAWDOPODOBIENSTWO › MOŻLIWOŚĆ

Rozróżnić można następujące rodzaje PEWNOŚCI:

- PEWNOŚĆ CAŁKOWITA,
- PRAWDOPODOBIENSTWO,
- MOŻLIWOŚĆ,
- PRAWDOPODOBIENSTWO ZEROWE.

DO WYRAŻANIA TYCH STOPNI PEWNOŚCI SŁUŻĄ:

- czasowniki modalne, na przykład: *can/may* (móc), *must* (musieć), itd.,
- zdania rozpoczynające się od *it* i zawierające zdania podrzędne z *that* „że” po takich przymiotnikach, jak:
 - *It is possible that...* (możliwe, że...),
 - *It is certain that...* (pewne, że...), itd.;
- przysłówki takie, jak:
 - *necessarily* (koniecznie),
 - *perhaps* (być może),
 - *probably* (prawdopodobnie), itd.;
- czasowniki takie, jak:
 - *know* (wiedzieć),
 - *doubt* (wątpić),
 - *believe* (wierzyć),
 - *seem* (wydawać się), itd.

CERTAINTY – 100 % PEWNOŚCI

Dyskutując na temat prawdopodobieństwa (*probability*) zaczniemy optymistycznie i dopuścimy do siebie możliwość posiadnięcia w pewnych kwestiach niezachwianego, całkowitego przekonania, pełnych 100 % pewności. Są przecież w naszym świecie niezaprzeczalne prawdy logiczne, które musimy zaakceptować a przynajmniej udać, że akceptujemy. Kiedy więc wygłaszamy prawdy ogólne, niezaprzeczalne używamy stwierdzeń w rodzaju:

The Earth goes round the Sun. – Ziemia okrąża Słońce.
Toads change into frogs. – Kijanki zmieniają się w żaby.
All physical objects attract one another. – Wszystkie ciała się przyciągają.

Wszystkie bezsprzeczne prawdy, zasady obowiązujące zawsze, wszędzie i każdego – to znakomite przykłady użycia gramatycznego czasu **Present Simple**, który służy również do opisywania czynności stałych, niezmiennych, regularnych, powtarzających się.

- Zamiast tej konstrukcji całkowitą pewność można wyrazić za pomocą konstrukcji

must + infinitive (bezokolicznik bez *to*)

odpowiadającej polskiemu czasownikowi „musieć”.

The treasure must be here. – Skarb musi być tutaj.
They have to arrive at five. – Oni muszą przyjechać o piętej.
This must be our new English teacher – what a monster! – To musi być nasza nowa anglica – ale potwora!
Tom must be at home now – there's a match on TV. – Tomek musi być teraz w domu, w telewizji leci mecz.

- Całkowitą pewność można też wyrazić za pomocą zwrotów:
 - *It is certain that...* (jest pewne/rzeczą pewną, że ...)
 - *It's sure that...* (jest pewne/rzeczą pewną, że ...)
 - *It's beyond doubt that...* (Jest poza wszelką wątpliwością, że...)

It's certain that teachers are torturers. – Z pewnością nauczyciele to kaci.
It's sure that adults hate teenagers. – Z pewnością dorośli nienawidzą młodzieży.
It's beyond doubt that football is crap. – Ponad wszelką wątpliwość piłka nożna to samo dno.

Tego typu zdania są wariantami zdań typu:

That the treasure is here is certain. – Że skarb jest tutaj jest rzeczą pewną.

By dodać swej wypowiedzi ekspresji, wzmocnimy ją jeszcze w następujący sposób:

It's absolutely certain that everyone laughs at me. – To absolutnie pewne, że wszyscy się ze mnie śmieją.
It's definitely sure that nobody loves me. – Z wszelką pewnością nikt mnie nie kocha.

Możemy też przenieść naszą wypowiedź na grunt zdecydowanie osobisty:

I'm certain that I'm a failure. – Jestem pewien, że przegrałem.
I'm sure that everyone else is a genius. – Przekonany jestem, że wszyscy pozostali to geniusze.
I'm sure (that) he will not stay in England for long. – Jestem pewien, że nie zostanie w Anglii długo.

- Zwrot **to be positive about sth** również zawiera stuprocentową pewność na dany temat.
I'm positive that I'll end up in jail or an asylum or...
 Mam pełne przeświadczenie (jestem całkowicie przekonany), że skończę w więzieniu, wariatkowie, albo..

- Również przysłówki takie, jak: **certainly** (z pewnością), **surely** (na pewno) wyrażają pewność całkowitą:
John will surely/certainly cause an accident. – Jan z pewnością spowoduje wypadek.

Tego typu zdania są wariantami zdań typu: *John is certain/sure to cause an accident.*

- Innym przysłówkiem, który wyraża pewność całkowitą jest **inevitably** (nieuchronnie):
John will inevitably cause an accident. – Jan nieuchronnie spowoduje wypadek.
It's inevitable that I'll fail this exam. – Nieuniknione jest, że obleję klasówkę.

Tego typu zdania są wariantami zdań:

That John will cause an accident is inevitable. – Że Jan spowoduje wypadek jest rzeczą nieuchronną.
It is inevitable that John will cause an accident. – Jest rzeczą nieuchronną, że Jan spowoduje wypadek.

- Całkowitą pewność na temat jakiegoś wydarzenia w **przeszłości** wyraża się za pomocą **must** z uprzednią formą czasownika czyli **have + imiesłów bierny**. Na przykład :

She must have lost it on the train.
 Musiała to zgubić w pociągu (jest niemal pewne, że zgubiła to w pociągu).
Tom must have been at home yesterday evening – there was a match on TV.
 Tomek musiał spędzać wczorajszy wieczór w domu, bo w telewizji był mecz.
Sue must have left for Australia last night – she had a plane ticket for yesterday.
 Zuzia musiała chyba odlecieć do Australii wczoraj w nocy, miała bilet na wczoraj.

- Mówiąc zaś o podjęciu pewnego działania teraz lub w przyszłości, skorzystamy z konstrukcji **must + be + Present Participle** (forma „ciągła” czasownika):

Sue must be leaving for Australia tomorrow – I've seen her plane ticket.
 Zuzia odlatuje pewnie jutro do Australii – widziałam jej bilet.

PROBABILITY (PRAWDOPODOBIENSTWO)

- Słabszym stopniem pewności, że coś się zdarzy, jest prawdopodobieństwo, wyrażane za pomocą czasowników modalnych **should** i **ought to**, które odpowiadają polskiemu „powinno”. Na przykład:

Frank ought to /should be in his office now.

Franek powinien być teraz w swoim gabinecie (prawdopodobnie jest, ale nie jestem tego pewien)

Uwaga! Czasownik **ought to** używa się rzadziej niż **should**.
Po **ought** zawsze występuje **to**, co odróżnia **ought** od innych czasowników modalnych.

- Prawdopodobieństwo można także wyrazić za pomocą zwrotów:

- **It is probable that...**
- **It is likely that ...** (jest prawdopodobne, że...)
- **It is possible that...** (jest możliwe/niewykluczone, że...)

It is quite likely that she left Poland. – Jest całkiem prawdopodobne, że ona wyjechała z Polski.

It's probable that she'll eventually forgive you. – Jest to prawdopodobne, że ona ci w końcu wybaczy.

It's possible that you know what this article is about. – To całkiem prawdopodobne, że macie pewne pojęcie o czym jest ten artykuł.

It's likely that you'll learn more from the next one. – Być może, z następnego nauczycie się jeszcze więcej.

- a także za pomocą przysłówków **probably**, **likely** (prawdopodobnie)

She has probably left Poland. – Ona prawdopodobnie wyjechała z Polski.

Betty will probably come to Warsaw next month.

Betty is likely to come to Warsaw next week.

– Betty prawdopodobnie przyjedzie do Warszawy w przyszłym tygodniu.

It will probably rain tomorrow.

It is likely to rain tomorrow. – Prawdopodobnie jutro będzie padać.

Można też użyć **likely** jako przymiotnika w takim zdaniu jak:

Dinner is likely to be bad. – Obiad będzie pewnie zły („pewnie” przysłówek)

Bardziej formalnymi synonimami przymiotników **possible/likely** są przymiotniki **plausible** i **feasible**:

It does not seem plausible that Martians will pay us a visit.

Nie wydaje się prawdopodobne, by Marsjanie złożyli nam wizytę.

NIEPRAWDOPODOBIENSTWO wyraża się za pomocą form przeczących takich, jak:

- **should not/shouldn't**,
- **ought not/oughtn't** (nie powinno)
- **It is improbable that...**
- **It is unlikely that...**
- **It is unlikely that...** (jest nieprawdopodobne, że...)

This car shouldn't/oughtn't fail you. – Ten samochód nie powinien cię zawieść.

It is unlikely/improbable that this car will fail you. – Jest nieprawdopodobne, żeby ten samochód cię zawiódł.

It is highly unlikely that he'll arrive tomorrow. – Jest bardzo wątpliwe, że jutro przyjedzie.

John isn't likely to phone Tom tomorrow. – Nie jest prawdopodobne żeby John zadzwonił do Toma jutro.

That possibility is never quite out of the question though it's rather unlikely.

Ta możliwość nigdy nie jest całkowicie wykluczona, chociaż to jest raczej nieprawdopodobne.

It is highly improbable that he should do it. – Jest wysoce nieprawdopodobne, żeby on to zrobił.

POSSIBILITY (MOŻLIWOŚĆ) – 50 % PEWNOŚCI

Zmniejsza nam się pewność siebie, a wraz z nią spada stopień pewności co do świata i ludzi. Teraz to już czysta zgadywanka, czcze domysły – dokładnie nie wiadomo, co i jak było, jest i będzie.

- Możliwość wyraża się za pomocą czasowników modalnych **can/could** i **may/might** (móc).

Uwaga! Czasownik **may** wskazuje na nieco wyższe prawdopodobieństwo konkretnej sytuacji niż **might**, mamy wówczas odrobinę większą pewność co do formułowanych sądów.

Manuel may be a doctor. – Manuel może być lekarzem (ale nie jestem tego wcale pewien).

Samantha may have seven sisters. – Być może Sam ma siedem sióstr; (ale ktoś to wie).

Greg might prefer Chinese food. – Może Grześ woli chińskie potrawy, (trudno powiedzieć).

Lucy might be 25. – Lusie może mieć jakieś 25 lat, (na tyle chyba wygląda).

Peter could come tomorrow. – Piotruś mógłby jutro przyjść.

Stwierdzamy, że jego odwiedziny są pewne „fifty-fifty”, podobnie jak przy wyrażeniu *he may come*.

Kiedy wypowiedź dotyczy sytuacji z przeszłości użyjemy konstrukcji:

He could have come yesterday. – Mógł wczoraj wpaść.

- Możliwość wyraża się za pomocą przysłówków **probably**, **perhaps**, **possibly**, **maybe** (możliwie, być może).

Probably, you like reading books. – Chyba lubicie czytać książki.

Maybe, you like the author, too. – Może lubicie też jej autora.

But perhaps we should stop here and relax. – Ale może powinniśmy już skończyć i się odprężyć.

Cofając się w swym zgadywaniu do przeszłości, używamy konstrukcji **may/might + have + Past Participle**:

Manuel may have graduated from Medical Academy. – Być może Maniek skończył Akademię Medyczną.

Greg might have worked in a Chinese restaurant. – Może Grześ pracował właśnie w chińskiej restauracji.

Lucy might have turned 25 last year. – Być może Lusie skończyła 25 lat rok temu.

Omawiając prawdopodobne czynności i akcje w przyszłości i teraźniejszości, skorzystamy z konstrukcji **may/might + be + Present Participle**:

Phil may be dancing at the moment. – Być może Filip tańczy, (ale czy można nazwać to tańcem)?

Kim might be going to school next week. – Kim być może pójdzie za tydzień do szkoły, (ale to nic pewnego).

IMPOSSIBILITY (NIEMOŻLIWOŚĆ)

Niemożliwość wyraża się tylko za pomocą **cannot/can't**:

They cannot be coming at this time = It is impossible that they are coming at this time.

Oni nie mogą przyjść o tej porze = Jest niemożliwe, żeby oni przyszli o tej porze.

Mówiąc o czynnościach przyszłych, które – naszym zdaniem – są raczej niemożliwe, zastosujemy **can't + be + Present Participle**:

Sue can't be leaving for Australia tomorrow – she has to sell her car first.

Zuzia na pewno nie odlatuje jutro do Australii, musi najpierw sprzedać samochód.

Mówiąc o czynnościach przeszłych, które – naszym zdaniem – były raczej niemożliwe, zastosujemy konstrukcję **can't + have + Past Participle**.

This can't have been our English teacher – she looks worse!

To nie mogła być nasza anglica, bo ona wygląda jeszcze gorzej...

Tom can't have been at home yesterday – he went to a picnic.

Tomka na pewno nie było wczoraj w domu – wyjechał na piknik.

Sue can't have left for Australia last night – I saw her in the street this morning.

Zuzia nie mogła wczoraj odlecieć do Australii – przecież widziałam ją dziś rano na ulicy.

Chcę zostać...

budowlańcem

Budownictwo to stosunkowo powszechny kierunek. Prowadzi go wiele państwowych uczelni technicznych, także niepublicznych.

PREDYSPOZYCJE

- Idealny kandydat na budownictwo powinien mieć przede wszystkim wyobraźnię i zdolności twórcze oraz predyspozycje do projektowania. Dlatego jeśli ich nie masz nie poradzisz sobie na studiach.
- Ludzie bez pomysłów i zdolności ich realizacji nie odniosą sukcesów zawodowych w tej branży.
- To zawód dla ludzi bardzo odpowiedzialnych, dokładnych, poważnie traktujących swoje obowiązki. W przypadku wykonanych złych obliczeń lub niedopilnowania pracowników na placu budowy, może dojść do katastrofy budowlanej.
- Niezwykle ważne jest posiadanie ścisłego umysłu. Na kierunku budownictwo wymagane są od kandydatów predyspozycje do nauk ścisłych: matematyki, fizyki, chemii oraz umiejętność obsługi komputera.
- Praca współczesnego inżyniera to praca z komputerem. Dlatego oprócz przedmiotów teoretycznych studenci muszą opanować nowoczesne programy obliczeniowe i graficzne.
- Inżynier budownictwa to zawód, który często wymaga mobilności: inżynierowie są tam, gdzie realizowane są obiekty sztuki inżynierskiej. Dlatego musisz się liczyć albo z częstą zmianą adresu zameldowania, albo z uciążliwymi dojazdami.
- Budownictwo to przede wszystkim kierunek czasochłonny i pracochłonnym, dlatego trzeba być cierpliwym, systematycznym i pracowitym.
- Ważna jest umiejętność pracy zespołowej, ponieważ większość projektów realizuje się w zespołach, gdzie o konflikty nietrudno.

INWESTYCJE W LICEUM

- Wybierz klasę o profilu matematyczno-fizycznym.
- Matematyka i fizyka w różnych odmianach będzie się ciągnąć przez całe studia. Braki z liceum już na pierwszym roku mogą być przyczyną wielu problemów.
- Prawdziwą zmurą na pierwszym roku jest fizyka i matematyka, z których kolokwia to chleb powszedni. Zainwestuj swój czas na dokładne opanowanie programu licealnego. Na studiach i tak będziesz musiał go znać. Lepiej opanować go na spokojnie wcześniej, niż po nocy tuż przed sprawdzianem.
- Maturę, rzecz jasna, powinienes zdawać z obu przedmiotów na poziomie rozszerzonym.

Przykładowe specjalności i specjalizacje

- konstrukcje budowlane
- budowlano-technologiczno-menedżerska
- budownictwo mieszkaniowe
- budownictwo drogowe
- budownictwo hydrotechniczne i specjalne
- budownictwo podziemne i inżynieria miejska
- budowa dróg i lotnisk
- infrastruktura transportu szynowego
- inżynieria mostowa
- zarządzanie inwestycjami
- renowacja i modernizacja

STUDIA

Projekty

Studia na budownictwie wymagają dużego wysiłku i czasu. Czasochłonną zmurą budowlańców są projekty, bez których nie uzyska się zaliczenia z ćwiczeń. W jednym semestrze zazwyczaj jest od sześciu do siedmiu projektów do zrobienia. Niektóre z nich są krótkie i zajmują średnio po sześć stron obliczeń, inne przygotowuje się przez dwa semestry i zajmują po kilkadziesiąt stron skomplikowanych rachunków. Do projektowanych budowli, konstrukcji dołącza się zazwyczaj rysunki wykonane w programie AutoCad.

Przedmioty

Na studiach sam tworzysz swój program studiów – zgodnie z własnymi zainteresowaniami, predyspozycjami i planami dotyczącymi kariery zawodowej. Plan zajęć układa się na podstawie oferty programowej wydziału.

Specjalność

Ważna, bo ukierunkowująca na dalszą pracę, jest specjalizacja. Uczelnie, nawet niepubliczne, dają bardzo szeroki wachlarz możliwości do wyboru. Od zwyczajnej mieszkaniówki, czyli deweloperki, poprzez budowę mostów, dróg, autostrad, lotnisk aż po budowanie bardziej skomplikowanych obiektów z użyciem najnowocześniejszych technologii, np. wieżowców ze stali i szkła.

Na studiach są prowadzone zajęcia na czterech specjalnościach.

- Na mechanice konstrukcji przygotujesz się do projektowania budowlanych specjalnych konstrukcji inżynierskich w zakresie budownictwa ogólnego i przemysłowego.
- Konstrukcje budowlane i inżynierskie kształci specjalistów w zakresie projektowania i realizacji obiektów budowlanych budownictwa ogólnego i przemysłowego oraz konstrukcji inżynierskich w zakresie mostów i budownictwa podziemnego.
- Inżynieria produkcji budowlanej przygotowuje absolwentów do projektowania, organizacji i kierowania realizacją obiektów budownictwa ogólnego, przemysłowego oraz projektowania procesów technologicznych w zakładach przemysłu budowlanego i kierowania nimi.
- Wybierając inżynierię komunikacyjną, nauczysz się projektowania, budowy i utrzymania dróg, ulic i lotnisk oraz dróg szynowych. Będziesz rozwiązywać zagadnienia inżynierii ruchu drogowego i miejskiego, planowania i projektowania układów komunikacyjnych. Ponadto zdobędziesz kwalifikacje w zakresie wykonawstwa małych mostów, przejść podziemnych i innych obiektów komunikacyjnych.

PERSPEKTYWY PRACY

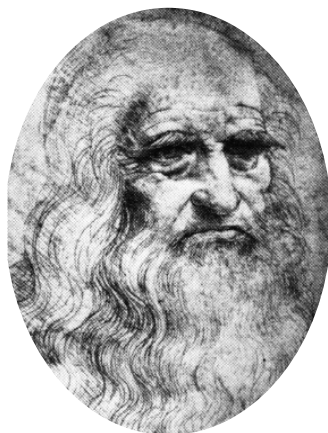
- Perspektywy zdobycia pracy są optymistyczne, jednak pieniądze na początku tej drogi zawodowej nie są oszłamiające.
- Młodzi inżynierowie budowlani pracują początkowo jako asystenci projektantów i inżynierowie budowy lub produkcji.
- Są również zatrudniani w kadrze kierowniczej przedsiębiorstw budowlanych, biurach projektowych, wytwórniach materiałów budowlanych, służbach inwestycyjnych, spółdzielniach mieszkaniowych, administracji centralnej i lokalnej, placówkach naukowo-badawczych odpowiednich resortów oraz w szkolnictwie wyższym i średnim.
- Po inżynierii środowiska pracę można znaleźć jeszcze w przedsiębiorstwach wodociągów i kanalizacji, zakładach przemysłowych, przedsiębiorstwach gospodarki ciepłej oraz w organizacjach zajmujących się ochroną środowiska.
- Wiele miejsc pracy czeka przyszłych inżynierów w firmach zajmujących się sprzedażą materiałów, maszyn i urządzeń budowlanych oraz doradztwem technicznym.
- Mogą też spróbować własnych sił i prowadzić własną działalność gospodarczą związaną z projektowaniem, wykonawstwem lub remontami budynków. Wszystko zależy jednak od ukończonej specjalności. Ale aby rozpocząć działalność na własną rękę trzeba najpierw zdobyć specjalne uprawnienia projektowe czy inspektora nadzoru.

Zdobywana w trakcie studiów wiedza, a w czasie obowiązkowych praktyk umiejętności, po odbyciu stażu zawodowego stanowią podstawę do uzyskania uprawnień zarówno wykonawczych, jak i projektowych.

Przedmioty na studiach

- matematyka,
- fizyka,
- chemia,
- geometria odwzorowań inżynierskich,
- geodezja inżynierska,
- geologia inżynierska,
- petrografia,
- informatyka,
- rysunek techniczny i grafika inżynierska,
- mechanika ogólna,
- materiały budowlane,
- wytrzymałość materiałów,
- metody komputerowe,
- budownictwo ogólne,
- technologia betonu,
- architektura i urbanistyka,
- budownictwo komunikacyjne,
- technologia robót budowlanych,
- organizacja i zarządzanie w budownictwie,
- geodezja.

GIOCONDA ZNACZY RADOSNA

OPIS PORTRETU NA EGZAMINIE GIMNAZJALNYM NIE BYŁBY NICZYM DZIWNYM. JEŚLI MIAŁBY POCHODZIĆ ZE SZTUKI RENESANSU, TO NAJPEWNIJ Z DOROBKU GENIUSZA LEONARDA DA VINCI. A JEŚLI MIAŁBY TO BYĆ PORTRET KOBIETY – TO TYLKO TEN.

Zdarzyło mi się namalować obraz prawdziwie boski – napisał sam Leonardo, choć na ogół nie był zadowolony ze swych dzieł. Miał rację – tym portretem zachwycają się pokolenia, i choć sama modelka może się podobać lub nie – stała się ikoną swoich czasów. Dla jednych pozostaje symbolem kobiecej urody, dla innych – uosobieniem ponadczasowej wartości dzieła sztuki. Dla nas – w tej chwili, to przede wszystkim klasyczny przykład portretu.

PORTRET – FOTKA DAWNYCH CZASÓW

Cel obrazu tego typu: uwiecznić postać. Nic dziwnego, że malowano portrety osób zamożnych i dostojnych, po co komu uwieczniać jakiegoś pacholka albo woźnicę? Potrzebne były portrety, aby zaprezentować narzeczoną wybrankowi z odległych krajów. By zdobić ściany siedzib i aby potomkowie widzieli, jak wyglądała prababka. I na użytek niejednego zakochanego... Czy to znaczy, że portrety były wierne? No cóż! Bywały pochlebione, ale przecież podobne być musiały... Zatem: portret to przedstawienie postaci, oczywiście więc, że portretowany znajduje się w pierwszym planie.

Opisując portret podaj:

- Dane obrazu: epoka, autor, typ, gdzie się znajduje (jeśli wiesz).
- Nazwij osobę portretowaną.
- Wskaż jej ustawienie (popiersie, profil, en face).
- Opisz osobę – urodę, nastrój, znaki szczególne.
- Zerknij na tło – czy jest w jakiś sposób znaczące?
- Dodaj swoje opinie.

Ten portret zna każdy. Dlatego wiesz, że:

- jest to dzieło Leonarda da Vinci,
- powstało na początku XVI wieku,
- obecnie znajduje się w Paryżu w Luwrze.

OPIS OBRAZU

Bohaterka – Mona Lisa, żona kupca Francesca del Gioconda, dlatego obraz ma jakby podwójny tytuł: od imienia, Mona Lisa, i od nazwiska, Gioconda. Według innych plotek, Leonardo namalował kochankę księcia Juliana Medyceusza (którą nazywano *la gioconda*, co znaczy: radosna). Tak czy tak – renesansowa dama, brunetka o tajemniczym uśmiechu spokojnie spogląda na widza. Widzimy jej siedzącą postać, uczesana jest i ubrana zgodnie z kanonem epoki, prezentuje piękną twarz, dekolt i dłonie. Fryzura po dziś dzień zwana „na Mona Lisę” – długie włosy z przedziałkiem pośrodku. Jak to na portrecie – nieruchoma, jasne płaszczyzny jej ciała kontrastują z ciemnym strojem. Postać kobiety zajmuje większość przestrzeni obrazu, za jej plecami rozciąga się... pejzaż! Punkty dla tych którzy zwrócą uwagę na oryginalne tło. Dama namalowana nie na tle ściany, komnaty, draperii, aksamitów, lecz zamazanego krajobrazu, drogi, pagórków? Jakby zawieszona ponad epoką, ma trwać ponad czasem. I trwa.

CZY MONA LISA JEST PIĘKNA?

Kanony urody są zmienne, ale jest coś niezwykłego w twarzy Mony Lisy. Pewnie chodzi o ów osławiony, tajemniczy uśmiech. Krytycy wskazują, że dama uśmiecha się jakby jedną stroną warg, właściwie nawet się nie uśmiecha, a jednak... Mona Lisa śmieje się oczami. Legenda głosi, że aby umilić jej czas pozowania skakali przed nią trefnisie, a ona mimo wszystko usiłowała zachować powagę – stąd ta mina. To najsłynniejszy uśmiech świata. Mona Lisa uśmiecha się zawsze – obojętne, czy przez świat przetaczają się wojny, czy szaleją zarazy, czy politycy podpisują traktaty pokojowe.

Zbigniew Herbert poświęcił dziełu wiersz, ale nie zachwyca się modelką:

*thusta i niezbyt ładna Włoszka
na suche skały włos rozpuszcza*

Thusta Włoszka? Niezbyt ładna? Trudno dyskutować o gustach. A jak Ci się podoba?